

CRISIA 2007

Călin GHEMIȘ, *ISSUES ON PRE AND PROTOHISTORIC AMBER - In memoriam Curt W. Beck*

Prezentul studiu prezintă descoperirile de piese din chihlimbar din Transilvania discutate într-un context mai larg. Cea mai importantă descoperire de acest gen din Transilvania este cea din peștera Cioclovina cu apă (com. Boșorod, jud. Hunedoara), aici alături de pese din chihlimbar fiind descoperite în asociere piese din staniu, bronz, sticlă, os și „pastă sedefie” precum și două piese din os. Din punct de vedere cronologic și cultural aceste descoperiri aparțin intervalului Br.D – Ha A. Majoritatea punctelor cu descoperiri se plasează în aria de răspândire a depozitelor de tip Arpășel, excepție făcând depozitul din peștera Cioclovina, atribuit de unii cercetători seriei Cincu – Suseni. În Adenda este prezentată analiza unei mărgeli din chihlimbar din peștera Unguru mare efectuată la Vassar Institute – New York, de către regretatul Profesor Curt W. Beck și Edith Stouth, concluzia celor doi cercetători este că, piesa din peștera Unguru mare este de proveniență baltică. Acest fapt clarifică proveniența pieselor de chihlimbar din zona discutată.

Emilian Teleagă - mit einem Beitrag von Nicolae Mirițoiu, *DIE AUSGRABUNGEN VON NICOLAE CHIDIOȘAN IN DER LA-TENE-ZEITLICHEN NEKROPOLE VON CURTUIUȘENI/ÉRKÖRTVÉLYES (BIHOR, RUMÄNIEN)* - NICOLAE CHIDIOȘAN ZUR ERINNERUNG*

În 2006 am documentat nouă morminte inedite din necropola La-Tene de la Curtuiuşeni/Érkörtvélyes, aflată pe duna „Égeő hegy”, județul Bihor, România. Acestea au fost săpate în 1968 de Nicolae Chidioşan care a schiţat planul necropolei şi a stabilit stratigrafia (anexa 1-2). Mormintele (de înhumăţie şi de incinerăţie în groapă) sunt amenajate în gropi patrulatere sau ovale, orientate spre NV sau spre NE.

În necropolele de la Curtuiuşeni, Ciumeşti şi Pişcolt vasele de ofrandă nu se găsesc în toate mormintele. Spectru formal al vaselor de ofrandă funerară, uneori într-o anumită combinaţie, diferă de cel din aşezări (fig. 1). În mormintele de la Curtuiuşeni este documentat portul centurilor-lanţ metalic, a fibulele şi a podoabelor inelare. Cronologia relativă a descoperirilor funerare La-Tene din bazinul carpatic se raportează la cele patru faze ale necropolei de la Pişcolt (sfârşitul La-Tene B1 – La-Tene C1) şi se bazează pe fibule (fig. 2) şi pe podoabe inelare.

Unele elemente de port se pot delimita regional. Brăţările din sapropelit Kounov şi centurile din lanţuri duble de fier cu inele de bronz şi cataramă în formă de cap de animal (fig. 5) provin din Boemia mijlocie. Podoabele inelare de picior din trei sau patru semisfere goale şi cataramele în formă de sulită (fig. 3-4) sunt piese de port feminin. Ele reprezintă, la fel ca şi vasele cu toartă depuse ca ofrandă funerară (fig. 8), o dezvoltare specifică bazinul carpatic. Centurile-lanţ din verigi în formă de opturi sunt piese de port feminin răspândite din Bavaria până în bazinul carpatic; în Peninsula Balcanică ele sunt atestate însă în morminte de bărbaţi. În morminte au fost depuse patru tipuri funcţionale: vase înalte, vase cu toartă, castroane şi cupe; vaselor înalte de tip 1 se pot data (fig. 7).

Varianta completă a acestui articol, inclusiv săpăturilor lui Chidioșan din necropola de la Curtuiușeni se va publica în *Dacia*, 52, 2008.

Sever DUMITRAȘCU, *IERNATICELE (Tacitus, Historiae, III, XLVI)*

Autorul discută, pornind de la un text al lui Tacitus, contextul stăpânirii Daciei de către Imperiul Roman. Fragmentul ne redă, printre altele luptele duse de daci pentru Dunăre; sincer, limpede și explicit Tacit afirmă că aceștia au devenit „stăpâni pe ambele maluri ale Dunării”, la care noi adăugăm că ei nu numai că au devenit stăpâni, ci fuseseră *stăpânii* ambelor maluri ale Dunării. Pentru că, credem noi, cele relatate de Tacitus, sunt de natură nu numai politico-militară, ce acoperă realități mai profunde, de anvergură *geo-strategică* cu implicații în înțelegerea mai nuanțată a raporturilor dintre lumea romană și lumea dacică, în cazul nostru, între domnia lui Augustus și comanda Imperiului roman de către Traian.

Corina TOMA, *REPERTORIUL ORIENTATIV AL DESCOPERIRILOR DACICE DE PE TERITORIUL UNGARIEI*

Opiniile istoriografice asupra situației din părțile vestice ale Daciei preromane au ca punct de plecare sursele literare antice și datele arheologice¹. Aportul celor din urmă depinde de gradul de investigare a siturilor și de publicarea materialelor dacice descoperite pe teritoriul Ungariei. Importanța datelor arheologice ne-a determinat să alcătuim, pe baza informațiilor adunate din publicațiile maghiare accesibile și a unei liste a materialelor dacice descoperite pe teritoriul Ungariei și păstrate la Muzeul Național din Budapesta², un repertoriu orientativ. În ciuda numărului relativ mare al descoperirilor catalogate, foarte puține piese au un context clar de proveniență, majoritatea fiind descoperiri întâmplătoare sau piese păstrate în colecțiile muzeale, fapt care restrânge sfera observațiilor.

Punctele în care sunt semnalate materiale dacice se plasează în jumătatea estică a Ungariei actuale. Spre deosebire de hărțile anterioare întocmite de M. Párduc³ sau Z. Visy⁴, care indicau o concentrare a descoperirilor dacice în zona Criș-Tisa-Mureș și în zona cotului Dunării (în jurul Budapestei), observații care rămân valabile, descoperirile amintite de M. Barbu acoperă o arie mai largă, în special în zona interfluviului dintre Dunăre și Tisa.

Sorin BULZAN, Alexandru CIORBA, *DATE PRELIMINARE PRIVIND NECROPOLA DIN EPOCA ROMANĂ DE LA ȘIMIAN, “GROAPA CU LUT” (SÁRGAFÖLDES GÖDÖR), JUD. BIHOR.*

Stațiunea arheologică Șimian - “Groapa cu lut” (Sárgaföldes gödör) este cunoscută în literatura arheologică începând cu anii 30 ai secolului XX. Primul care a remarcat potențialul arheologic al sitului a fost medicul E. Andrassy, dar până acum nu au existat cercetări sistematice. De aici provin numeroase fragmente ceramice aparținând primei epoci a fierului și câteva morminte care au fost atribuite gepizilor¹.

În vara anului 2006 însă excavările pentru obținerea lutului au furnizat, după mult timp, câteva piese importante pentru datarea vestigiilor de aici. Faptul se datorează mai cu seamă

interesului local pentru constituirea unui muzeu. Din păcate, soarta multor situri arheologice din județul Bihor este chiar mai precară pentru că chiar dacă au fost incluse în lista siturilor arheologice au fost lăsate în voia sortii cu o ușurință pe care nu o putem înțelege. Cu toate că legislația de patrimoniu a cunoscut îmbunătățiri categorice în anii 2000, astfel de situri mai puțin norocoase sunt măcinate continuu de nevoile unei populații sărăcite în căutarea unui venit. Din acest motiv o încercare de protecție a lor este aproape imposibilă în lipsa unei custodii din partea autorităților locale, din fericire, pe cale să se producă la Șimian. Cercetările preventive vor trebui, astfel, să dobândească un caracter sistematic pentru a se mai putea salva complexele rămase.

Ioan CRIȘAN, *CRONOLOGIA ÎNCEPUTURILOR AȘEZĂRILOR MEDIEVALE DIN JUDEȚUL BIHOR ȘI REPARTIȚIA LOR GEOGRAFICĂ PE BAZA DESCOPERIRILOR ARHEOLOGICE*

Analizând și repartitia geografică a așezărilor bihorene atestate documentar până la invazia tătară din anul 1241, inclusiv a celor ale căror vetre nu au fost încă identificate arheologic pe teren¹⁴, este de remarcat că acestea se concentrează tot în zona de câmpie. Atestările documentare arată că administrația feudală s-a implementat în Bihor pornind din câmpie spre zona colinară și montană urmând văile principalelor râuri și ale afluenților acestora nu numai pentru că aceste zone erau mai accesibile ci și pentru că erau bine populate, numeroase așezări fiind deja constituite.

În stadiul actual al cercetărilor, se poate afirma că zona de câmpie, inclusiv cea de baltă, a fost la începuturile evului mediu un spațiu populat, capabil să alimenteze și zonele mai înalte care, fără a fi lipsite de locuitori, aveau atunci o densitate mai redusă.

Daniela-Monica MITEA, *RAPORTURI FEUDALE ÎN CADRUL RELAȚIILOR FRANCO-ENGLEZE (SECOLELE XIII-XV)*

Relațiile între lumea feudală și suveran se pot rezuma simplu în principiul *dominus superior*, legat de vasalitatea directă și absolut devotată¹¹⁰, această teoretizare stând la bazele noțiunii abstracte de *stat monarhic*¹¹¹. Laicizarea puterii, mai ales după ce regele francez s-a manifestat ca suveran față de împăratul romano-german și față de papă, a tins să deplaseze lent esența sacralității monarhice către statul impersonal, fapt care impune respectarea și aplicarea, inclusiv din partea regelui, a principiului *rațiunii de stat*¹¹². Cu timpul, nu a mai fost atât de importantă succesiunea unor regi, cât existența regalității ca instituție susținută de diferitele dinastii, prin care *regatul devenea o monarhie suverană*¹¹³. În dialectica istorică, între dreptul feudal și cel monarhic, relațiile franco-engleze au înclinat balanța, în evoluția lor de-a lungul secolelor XIII-XV, spre dreptul monarhic, paralel cu dezvoltarea identităților naționale în raporturile cu alteritatea etnică, teritorială și politică.

Alexandru SIMON, *ANTI-OTTOMAN WARFARE AND ITALIAN PROPAGANDA: THE CRUSADER BACKGROUND OF THE OTTOMAN RAID ON ORADEA IN 1474*

În 1474, trecuseră 10 ani de la ultima acțiune regală ungară majoră împotriva Porții. În 1464, cea de a doua campanie bosniacă a lui Matia Corvin fusese un succes relativ. În 1468, se ajunsese la un acord ungaro-otoman. Armistițiul, valabil probabil pentru doi ani, fusese reînnoit la 1470 și 1472. Negocierile ungaro-otomane din 1473

eșuaseră însă. Ungaria era încă o dată pe curs de coliziune cu Poarta. Vecinul răsăritean al regatului, Moldova, era deja pe acel curs. În schimb, pentru “legătura” teritorială dintre Buda și Suceava, provincia regală a Transilvaniei, o ciocnire cu Turcul nu era, nici pe departe, o prioritate. Amintirea campaniei devastatoare conduse de Murad II (1437-1438) ori memoria mai recentelor raiduri otomane în Voievodatul Transilvaniei (de exemplu la 1469 și 1470), în pofida armistițiului dintre rege și sultan, erau încă vii. În 1474, otomanii au prădat puntea administrativă centrală a Ungariei, care lega Buda de Transilvania. Tensiunile ungaro-otomane crescuseră. Nici Matia și nici Mehmed II nu reușiseră să impună, în plan diplomatic, în fața vecinului său (1472-1473). Dar, după ce Oradea a fost arsă la începutul lui 1474, tensiunea creată în regat de către sultan a depășit până și tensiunile anti-huniade apărute, tot în “contexte otomane”, la 1467 și 1471.

Florina CIURE, *INTERFERENZE CULTURALI VENETO-TRANSILVANE NEL CINQUE-SEICENTO*

Lucrarea referitoare la raporturile culturale dintre Veneția și Transilvania punctează modalitățile prin care au pătruns și s-au răspândit în Transilvania influențele benefice ale Umanismului și ale Renașterii. Un prim aspect abordat este cel referitor la studenții transilvăneni care și-au desăvârșit formarea profesională la Universitatea din Padova, universitatea Republicii venețiene, și care au fost principalii vectori ai difuziunii ideilor novatoare în zonele de origine, unii dintre aceștia remarcându-se prin poeziile și lucrările publicate în orașul padovan. Încă din secolul al XIV-lea numeroși membri ai clerului catolic, ca și mulți cancelari și notari, și-au făcut studiile la această universitate, în secolul al XVI-lea cei mai mulți studenți au frecventat cursurile de drept canonic devenind apoi prepoziți, canonici sau episcopi; în secolul al XVII-lea preferând medicina, filozofia și dreptul juridic. Studenții ardeleni, preponderent etnici maghiari și sași, au frecventat cercurile literare ale vremii, atât la Veneția cât și la Padova și, fie că au studiat dreptul juridic, ecleziastic sau medicina, la întoarcerea în patrie au răspândit noile idei și practici însușite, iar mulți dintre ei în calitate de dascăli au împărtășit din experiența acumulată celor doritori de cunoaștere. Cursurile Universității din Padova au fost frecventate și de viitoare personalități marcante ale vieții politice transilvănene, experiența dobândită de acestea fiind un avantaj în cariera lor, prin luarea pulsului vieții politice venețiene, putând astfel individualiza cu ușurință atitudinea adoptată în cele mai multe cazuri de Republica lagunară, cât și modul de funcționare a aparatului administrativ din orașul dogelui.

Un spațiu cuprinzător este acordat analizei activității arhitecților și meșterilor venețieni care au edificat în Transilvania sisteme de fortificații și construcții edilitare, la chemarea principilor sau în slujba nobilimii locale, cei care au transpus în practică în principat formele arhitectonice și modalitățile de construcție tipic venețiene. Pe lângă arhitecți, mai mulți venețieni sau supuși ai Serenissimei au rezidat pe lângă curtea princiară transilvăneană, îndeosebi spre finele secolului al XVI-lea când, datorită îndeosebi lui Sigismund Báthory, capitala principatului devenise aidoma curților renascentiste europene. Pleiada muzicienilor venețieni aflați în slujba principilor Transilvaniei se deschide cu Giovanni Battista Mosto, conducătorul capelei principelui, și continuă cu Girolamo Diruta, al cărui *Il Transilvano*, un tratat pentru deprinderea interpretării la instrumentele cu claviatură, a avut un larg ecou în epocă datorită utilității

sale dovedite, fiind cel mai important tratat pedagogic referitor la tehnica instrumentelor cu taste. Lucrarea se încheie cu expunerea aspectelor privitoare la circulația în principat a cărților tipărite la Veneția și la prezentarea exemplarelor conservate actualmente în bibliotecile din spațiul intracarpatic. În bibliotecile din Alba Iulia, Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov sau Oradea se păstrează cărți care au văzut lumina tiparului la Vicenza, Padova sau Treviso, localități aflate în cuprinsul granițelor Republicii venețiene, însă nu în număr ridicat, deoarece ponderea principală o au lucrările tipărite în orașul lagunelor. Printre acestea se remarcă o serie de pergamente de origine venețiană, printre care splendida *Promissio ducalis* a dogelui Andrea Vendramin (1476) sau manuscrisul despre guvernarea Veneției al lui Giovanni Antonio Muazzo, dar și ediții venețiene ale operelor autorilor clasici greci sau latini, cărți religioase, tratate de filosofie sau medicină, redactate în cea mai mare parte în limba latină, dar nu lipsesc nici publicațiile în italiană, greacă sau chiar ebraică.

Vasta arie de difuziune a tipăriturilor venețiene din Transilvania este o dovadă a fructuoaselor legături bilaterale, datorate în primul rând studenților transilvăneni care au studiat la Padova și care la întoarcerea în principat s-au constituit în adevărați promotori ai culturii umaniste în spațiul intracarpatic.

Petru ARDELEAN, *ASPECTE ALE PROBLEMEI ALCOOLISMULUI REFLECTATE ÎN REVISTA BISERICA ȘI ȘCOALA (SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)*

Cercetarea de față poate fi considerată și ca un punct de plecare în dezvoltarea unei cercetări mai ample, care poate continua cu cercetarea aceleiași publicații în anii următori până în apropierea celui de-al doilea război mondial, dar și cu cercetarea celorlalte publicații, urmărirea anumitor direcții, o comparare a discursului cu privire la prezența alcoolului în cadrul armatei în preajma și în timpul celor două conflagrații mondiale, dar și o punere în legătură cu problema alimentației și apariția diferitelor boli, așadar o tentativă de a enunța câteva piste pentru cercetări viitoare.

Corneliu CRĂCIUN, *COMITETUL DEMOCRAT EVREIESC (BIHOR – ORADEA) – ÎNTRE PROMISIUNEA LOIALITĂȚII ȘI EȘUAREA ÎN TRĂDARE*

La 14 septembrie 1944 a fost înființat Consiliul General Evreiesc (C. G. E.), cu scopul de a asigura reprezentarea intereselor evreimii printr-un singur organism și de a-i susține, în mod unitar, doleanțele. După numai trei luni s-a desființat, deoarece reprezentanții comuniști intenționau să și-l aservească, prin atașarea lui la F. N. D. În ședința din 30 octombrie 1944, Aureliu Weiss accentua că nou-constituitul organism evreiesc nu este un partid politic și nu se manifestă pentru vreun partid sau pentru o platformă referindu-se la o ieșire în presă împotriva ministrului de Externe, din direcție comunistă, Asra Bercovici stabilea diferențe foarte clare de atitudine și, ca atare, se impuneau diferențe de percepție: „Protestul împotriva D-lui Ministru Buzești a dat impresia că toți evreii sunt comuniști, lucru care este greșit și dăunător pentru toată populația evreiască”¹. Așadar, prima

tentativă comunistă de a intra în mediul evreiesc, de a-l controla și dirija a eșuat. În anul următor a urmat a doua, care s-a dovedit a fi realizabilă, fără să fi ajuns să transforme populația evreiască într-un apendice comunist.

Constituirea Comitetului Democrat Evreiesc s-a produs la 7 iunie 1945; a fost gândit ca un organism destinat să coaguleze în jurul unui program energiile și așteptările evreiești. Dar mai era ceva, în afara intenției declarate programatic, conform obiceiului, care definea acest nou factor de acțiune politică și socială, ce ținea de statutul său genezic - și de această proveniență nu se va putea elibera nicicând și în ea era înscris și momentul sucombării sale publice, atunci când cei care l-au creat ar fi considerat că nu mai e cazul să-l mențină în viață -: C. D. E. a fost o creație a Partidului Comunist din România.

Constantin MĂLINAȘ, *INVENTARE DE CARTE ROMÂNEASCĂ VECHĂ DIN PROTOPOPIATUL BEIUȘULUI LA 1942*

Umblând mai demult prin dosarele cu documente de la Arhivele Statului din Oradea, pentru a mai dobândi informații despre soarta bibliotecii liceale de la Beiuș, am dat peste un serial de circulare și răspunsuri parohiale, privind înzestrarea bisericilor din Protopopiatul ortodox român al Beiușului cu carte românească și manuscrise, de la cele mai vechi și până la anul 1866. Considerând că interesează fenomenul atât de important și de caracteristic al circulației bibliografiei românești vechi, reproducem în continuare aceste documente, sau rezumatul răspunsurilor, din care rezultă o oglindă semnificativă a subiectului, comparativ cu multul, care a fost, și puținul, ce s-a mai păstrat până în zilele noastre.

Gabriel MOISA, *TRANSILVANIA IN WESTERN HISTORIOGRAPHY: 1965-1989. SOME CONSIDERATIONS*

Consideratiile pe marginea temelor și epocilor abordate de istoriografiile occidentale sunt extrem de interesante. Fiecare dintre acestea își are propriile aspecte și accente pe care le discută în legătură cu Transilvania. Dacă istoriografiile din spațiul anglo-saxon, mai ales americană și engleză, sunt interesate de epocile modernă și contemporană, cele din spațiul central european, germană îndeosebi, abordează, aproape firesc am spune, aspecte ce țin de epocile medievală și modernă, perioade istorice în care Transilvania a fost parte componentă a respectivelor lumi, existând pentru aceasta o oarecare afinitate. În vreme ce germanii au un interes direct în cercetarea Transilvaniei, istoriografiile engleză și americană răspund unor direcții de cercetare inițiate de o serie de institute și universități, Londra, Maryland, Illinois etc., interesate de evoluția unei României postbelice tot mai paradoxale după 1965, căutând explicațiile acestei situații atât în anii interbelici cât și în secolul al XIX-lea socotit, mai ales de istoriografia americană secolul în care se regăsesc multe din cauzele evoluțiilor contemporane. În întâmpinarea acestor probleme vin o serie de teze de doctorat pregătite în România de cercetători americani și englezi, Keith Hitchins, Paul Michelson, Katherine Verdery, Frederick Kellog sau Dennis Deletant ale căror cercetări încearcă să lămurească numeroase necunoscute ale istoriei transilvănene și românești în general.

Istoriografia italiană este un caz aparte în ceea ce privește cercetarea Transilvaniei răspunzând unor realități comune româno-italiene descinse dintr-o origine și un fond

lingvistic comun. Cercetarea italiană, fie că vine de la Mario Ruffini, Carlo Tagliavini sau de la Cesare Alzati accentuează legăturile comune ale celor două lumi cu un plus de consistență și interpretare la ultimul. Cesare Alzati s-a dovedit un foarte fin cunoscător al realităților transilvănene descoperind afinități inedite transilvăneano-italiene mergând pe firul unui fond creștin comun. Cercetătorii italieni, cu predilecție Mario Ruffini, au abordat în ceea ce privește Transilvania o serie de chestiuni clasice de istorie politică, fiind în același timp cea mai constantă prezență în câmpul cercetărilor de istorie ecleziastică dintre toate istoriografiile occidentale. O specială atenție au acordat epocilor medievală și modernă mai ales Luigi Prosdocimi și Cesare Alzati. Principalele direcții de cercetare, validate de numeroase articole, studii și cărți ale istoriografiei italiene cu privire la spațiul transilvănean între 1965-1989 s-au referit la istoria instituțională a bisericii și la istoria bisericească în ansamblul său, mai ales la chestiuni ce țin de fondul creștin comun și de evoluția bisericii greco-catolice din Ardeal. Se observă o clară translație a cercetării dinspre politic spre confesional în intervalul cuprins între anii '60-'80, extrem de bogată în acest tip de abordări.

Istoriografia americană și-a diversificat preocupările între ultima parte a anilor '60 și anii '80. Dacă în primii ani ai regimului Ceaușescu cercetarea istoriei Transilvaniei era oarecum simplificată, la fel ca și în cazul celei italiene, orientându-se cu predilecție spre abordări de istorie politică, ultimii zece-cinsprezece ani de comunism cunosc îmbogățirea evantaiului tematic prin cercetările de antropologie, istoriografie sau istoria culturii datorate mai ales unor istorici ca Gail Kligman, Katherine Verdery sau Frederic H. Barth. Istoriografia americană cu al său potențial inepuizabil a continuat însă, mai ales prin Keith Hitchins, și investigarea secolului al XIX-lea transilvănean privit prin prisma istoriei națiunii române și evoluțiilor acesteia de la începuturile modernității și terminând cu desăvârșirea statului național român.

Lucia CORNEA, *DATE REFERITOARE LA ISTORICUL CASEI VULCAN DIN ORADEA*

Lucrarea se referă la imobilul care adăpostește astăzi Muzeul Memorial *Iosif Vulcan* din Oradea, imobil aflat pe strada Iosif Vulcan la nr. 16. Între anii 1897-1907 această casă a fost locuința gazetarului și scriitorului Iosif Vulcan, membru al Academiei Române, iar până în 1906 a găzduit și redacția revistei sale *Familia*¹.

Întrucât *Familia* a fost o întreprindere personală a lui Iosif Vulcan, care era în același timp proprietarul, redactorul și editorul ei, de-a lungul întregii existențe orădene a revistei (1880-1906) locuința redactorului și sediul redacției și administrației s-au suprapus.

Cu ani în urmă am luat în discuție problema identificării și localizării sediilor redacției *Familiei* la Oradea², ajungând la concluzia că în primii opt ani de existență orădeană a revistei (1880-1888) redacția sa a funcționat pe actuala stradă Episcop Mihai Pavel, în clădirea de la nr. 213. Apoi, între 1888-1897 redacția *Familiei* a funcționat într-o casă veche⁴, actualmente demolată, ce se afla pe locul unei aripi a actualei *Clădiri Bazar* de pe strada Republicii.

Presupunem că Iosif Vulcan era la curent cu intenția Primăriei orașului, intenție conturată treptat, de a demola grupul de clădiri aflat între actuala Piață Ferdinand și actuala strada Moscovei, pe locul cărora s-a construit apoi Teatrul și edificiul numit *Bazar*. Într-o primă fază Primăria a cumpărat/expropriat toate acele case vechi⁵, trecând ulterior la demolarea lor⁶. Probabil că situația incertă a acelui cvartal, dar și dorința de a avea o casă proprie l-au determinat pe Iosif Vulcan să se mute.

Blaga MIHOC, *BĂTRÂNUL NAȚIEI*

Acum, când se împlinesc 100 de la moartea marelui jurnalist Iosif Vulcan (1841-1907-2007), credem că, fără nici o îndoială, talentul, politica acestuia, activismul său cultural și jurnalismul promovat au servit în primul rând inteligența românească din Oradea, dar nu numai. Revista sa l-a debutat, precum se știe, pe poetul fără pereche, poate întâmplător, dar în orice caz cu folos pentru renumele pe care întemeietorul ei și l-a câștigat. Ea continuă să existe și în prezent, cinstind memoria ctitorului de odinioară, alături de un *Muzeu memorial* care poartă numele acestuia.

CRISIA 2008

Gruia Fazecaș, *Un mormant de incineratie halstattian de la Cefa „La Pădure”*

Situl arheologic de la Cefa ”La Pădure” este cunoscut de la începutul anilor ’70 ai secolului trecut, iar începând cu 1986 au fost demarate săpături arheologice sistematice care au avut ca principal scop cercetarea așezării și, ulterior, a necropolei medievale timpurii descoperite aici. Chiar dacă nu într-o cantitate la fel de mare, au fost totuși descoperite complexe arheologice aparținând neoliticului, perioadei de tranziție la epoca bronzului, halstattului și perioadei La Tene. Din această categorie face parte și mormântul de incinerare prezentat aici.

Sorun Bulzan, *Alexandru cel Mare sau Ahile? O statueta de bronz de la Porolissum reinterpretată*

Articolul propune o reinterpretare a unei descoperiri semnalate de cercetătorul Constantin Pop. O primă interpretare am realizată în urmă cu un deceniu. Acum, suntem în fața completării acestor date cu noi informații. În acest caz propunem datarea ei în perioada comodiano-severiană a Imperiului Roman.

Lakatos-Balla Attila, *Cimitirul medieval timpuriu d ela Sălacea-Dealul Vida.*

Autorul propune în acest studiu o discuție asupra descoperirilor din cimitirul medieval de la Sălacea-Dealul Vida. După ce face o trecere în revistă a punctelor de vedere a unor cercetători referitoare la această descoperire, autorul aduce propria interpretare. Astfel, acesta propune reformularea datărilor și atribuirilor etno-culturale.

Autorul consideră că cimitirul de la Sălacea-Dealul Vida, datează din secolul al XI-lea și nu din secolul al X-lea și aparține elementelor maghiare stabilite în câmpia panonică.

Doru Marta, *Un cimitir medieval din cetatea Oradea*

În acest articol autorul prezintă o descoperire realizată în anul 2000, cu prilejul săpăturilor arheologice din cetatea Oradea. Necropola datează din secolele XV-XVI și a fost deranjată de-a lungul secolelor în condițiile deselor modificări și construcții din arealul cetății. Descoperirea, făcută în pivnița Palatului Princiar, întregeste repertoriul cimitirelor datate în secolele XV-XVI, un interval cronologic destul de sărac în descoperiri.

Iulian Mihai Damean, *Unire bisericască și societate creștină în regatul Ungariei la mijlocul secolului XV*

Studiul abordează date, situații și informații legate de unirea bisericască din 1439 și consecințele sale în regatul Ungariei din epoca respectivă. Studiul reflectă complicatele raporturi ecleziale din Transilvania și Ungaria deopotrivă, datorate tocmai de Conciliul de la Florența.

Gabriel Virgil Rusu, *Politică și societate în Principatul Transilvaniei la sfârșitul secolului al XVI-lea: Conspirația nobiliară de la Cluj (1594)*

Autorul dezbate aici un moment interesant al istoriei Transilvaniei, complotul nobiliar din 1594. Atunci, un grup condus de Bltazar Bathory, liderul partidei antihabsburgice, a încercat să-l elimine din tronul Transilvaniei pe Sigismund Bathory. Acțiunea a fost dejucată, iar inițiatorul principal al complotului, Balthazar Bathory, a fost asasinat. În opinia autorului, acesta a fost primul asasinat politic din istoria cetății Gherla, acolo unde s-a întâmplat evenimentul, primul dintr-o lungă listă a marilor crime de la Gherla.

Adrian Magina, *Confesiune și societate în Banatul Montan la granița dintre evul mediu și modernitatea timpurie*

Articolul propune o viziune structuralistă, mai puțin speculativă asupra subiectului dependent de două epoci. În acest mod, s-a integrat un discurs amplu-restrâns asupra evoluțiilor confesionale ale nobilimii bănățene în cadrul creat de mecanismele laicității sale, care au făcut din această nobilime, cu origini diverse și vechime considerabilă, poate una dintre cele mai reprezentative, ca familii, ca ansamblu, din regatul medieval ungar.

Cristian Apati, Mihai Georgiță, *Populația orașului Oradea în lumina unei conscrieri profesionale de la mijlocul secolului al XVIII-lea*

Studiul discută, pe marginea unei conscrieri de la mijlocul secolului al XVIII-lea, structura populației orădene în această perioadă. Datele demonstrează o creștere importantă a populației orașului Oradea în comparație cu începutul secolului, explicabil prin puseul demografic general, care caracterizează acest secol. Cea mai vizibilă concluzie este însă aceea că populația de rit latin este una consistentă cu toate că în momentul revenirii catolicismului în zonă, aceasta era aproape inexistentă. Se remarcă, de asemenea, trendul descrescător al religiei protestante.

Lucia Cornea, *Relații de rudenie în mediul intelectual românesc din vestul Transilvaniei în a doua jumătate a secolului 19 și începutul secolului 20. Studiu de caz – familia Aurelia Popovici – Vulcan*

Lucrarea de față dezvoltă o discuție legată de câteva componente ale mediului social, profesional și cultural în care au evoluat familiile de intelectuali români din partea de Vest a Transilvaniei în această perioadă, din punctul de vedere al rolului pe care l-au jucat în stabilirea unor relații de rudenie, în speță în ceea ce privește încheierea căsătoriilor.

Ca și studiu de caz sunt luate familia Aureliei Popovici-Vulcan, soția lui Iosif Vulcan, cu care s-a căsătorit la 20 noiembrie 1871.

Constantin Mălinaș, *Centenar Bruchental 1908-2008*

Autorul reconstituie biografia și opera muzicală a profesorului Mihai Pop Bruchental, care a lucrat ca profesor de muzică, compozitor și conducător de cor la Beiuș în anii 1935-1978.

Gabriel Moisa, *Tulburări antisemite în Oradea anul 1927*

Autorul studiului reconstituie, pe baza informațiilor de epocă, derularea evenimentelor violente care au avut loc în decembrie 1927 în Oradea. Cercetarea materialului documentar și de arhivă relevă faptul că studenții români, aflați la un Congres Național Studentesc desfășurat în Teatrul Regina Maria din Oradea, au fost provocați de reprezentanți ai comunității evreiești din oraș ceea ce a cauzat reacția violentă a acestora. Așa cum arată și studiul, evenimentele au avut un ecou deosebit, inclusiv în străinătate

Corneliu Crăciun, *Pentru o istorie a relațiilor dintre spațiu și puterea comunistă: Colțul*

Studiul propune o discuție interesantă pe marginea manipulării spirituale a oamenilor, în special al tinerilor. Este vorba, în speță, despre „colțul roșu”, organizat în toate instituțiile statului comunist. Cel mai vizibil a fost „colțul roșu” în perioada 1946-1953, în primii ani ai instaurării comunismului în România și în anii stalinismului.

Lucian Jora, *Contribuții privind diplomația culturală sovietică (1953-1959)*

Dacă propaganda și diplomația culturală sovietică în perioada Stalin a avut un caracter defensiv, fiind simplă și nesofisticată, politica externă sovietică post Stalin, în pas cu contextul geopolitic postbelic, a avut un caracter ofensiv în termeni ideologici. Într-o perioadă de haos și turbulențe în sistemul internațional datorate procesului de decolonizare, multe guverne s-au văzut în situația de a apela la alternative de dezvoltare deosebite de cele ale foștilor stăpânitori. În aceste condiții, regimul de la Kremlin era motivat să joace rolul de opțiune alternativă de dezvoltare, ca centru mondial ce reprezintă o lume nouă, a progresului.

Emodi Janos, *Emigrarea dintr-o instituție culturală orădeană*

În câteva pagini, articolul prezintă seria de angajați ai Orchestrei Simfonice din Oradea, care au emigrat din România în anii regimului comunist, începând cu sfârșitul anilor '40 ai secolului trecut. Autorul nu analizează cauzele emigrării ci doar semnează fenomenul.

CRISIA 2009

Cristian I. POPA, Viorel ȘTEFU, Un sceptra de tip corn de cerb aparținând culturii Coțofeni descoperit în așezarea de la Boarta (jud. Sibiu)

Sceptra descoperit la Boarta-Cetățuie aruncă o lumină nouă asupra momentului de penetrare dinspre nord a zonei Dunării, a acestui de acest tip de artefacte extrem de prestigioase, descris excelent de Homer pentru lumea greacă. Tipul corn de cerb, cu mufă la un capăt apar, este din timpul fazei finale a culturii Coțofeni, adică mult mai devreme decât a fost cunoscut până acum, prin descoperirile de la epoca bronzului mijlociu (în zona de Wietenberg și culturilor Otomani). O posibilă legătură cu astfel de bunuri de lux din Bazinul Carpatic ar putea fi sceptra de marmură cu perforație longitudinală și transversală descoperit la Girișu de Criș-Alceu, județul Bihor, într-un orizont de ceramică datată la sfârșitul epocii bronzului timpuriu. Sceptra de la Boarta, subliniază încă o dată, dacă este nevoie, locul important ocupat de descoperirea de la Boarta printre site-urile Coțofeni din Transilvania. Ea vorbește despre viața spirituală și stratificarea socială a comunităților de tip Coțofeni.

Victor Sava, *DESCOPERIRI NEOLITICE ȘI DE EPOCA BRONZULUI LA MACEA „TOPILA” (JUDEȚUL ARAD)*

Una dintre principalele atribuțiuni ale unui arheolog este aceea de a pune la dispoziția publicului larg sau a specialistului toate informațiile de care dispune într-un moment dat. Pe parcursul a mai bine de un secol de când arheologia a fost instituționalizată, în România, mulți dintre arheologi au uitat sau ignorat această

atribuțiune firească a meseriei, din care făceau sau fac parte. Drept dovadă depozitele arheologice ale instituțiilor abilitate sunt pline de material arheologic nepublicat. De aceea orice demers efectuat în vederea punerii în circuitul arheologic a unor cercetări inedite merită sprijinit. În rândurile ce urmează voi analiza un lot de artefacte descoperite la Macea „Topila”, obiectiv arheologic ce a fost deseori victima colecționarilor și împătimiților locali ai arheologiei.

Comuna Macea este situată în județul Arad, la 23 km Nord de municipiul Arad și 7,5 km Est de granița cu Ungaria (Pl. I/1). Localitatea se află la o distanță egală față de râul Mureș și râul Crișul Alb. Din punct de vedere al reliefului Macea se află în Câmpia Aradului, care la rândul ei face parte din Câmpia de Vest a României.

În urma cercetării de teren efectuate în aprilie 2009, de către Victor Sava, Florin Mărginean și George P. Hurezan, situl a fost localizat la 2,20 km Est-Sud-Est de marginea localității Macea pe drumul care duce la ferma zootehnică și la 100 m Sud de grajdurile de lângă gropile pentru extracție a lutului (Pl. I/2; II/1,2). Se mai poate preciza că situl este „flancat” atât la Nord cât și la Sud de gropile pentru scoatere a lutului, ce deserveau fosta cărămidărie. Altitudinea de pe suprafața sitului variază între 97 și 99 m, iar coordonatele sunt: Latitudine N46°22'41.44”, Longitudine: E21°20'20.03”¹. Tell-ul este secționat de două canale de drenare a apei, unul pe zona mediană (Nord-Sud), iar celălalt perpendicular pe primul (înspre Vest).

Din câte se poate observa cu ochiul liber zona Macea este înconjurată de grinduri, astfel încât putem presupune că în vechime exista o mlaștină de mari dimensiuni, cu toate că nici pe hărțile iosefine și nici pe cele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu e reprezentată ca atare. Pe unul dintre aceste grinduri este așezat și situl nostru.

Fragmente ceramice au putut fi culese de pe o suprafață întinsă, 450 m, pe axul Nord-Sud și 550 m, pe axul Est-Vest. Ca și suprafață tell-ul se desfășoară pe un maximum aproximativ de 23,4 ha. La o primă vedere tell-ul, cel puțin pe latura Estică și Sud-Vestică, pare a fi înconjurat de un șanț, care reprezintă și limita de răspândire a artefactelor. Merită menționat că șanțul respectiv, înspre Est, este vizibil și pe fotografiile aeriene sau Google Earth (Pl. II/1,2). Pe baza puținelor artefacte de care am dispus pot preciza că situl de la Macea „Topila” este un sit multistratificat. Un prim orizont cronologic aparține Neoliticului, după numărul fragmentelor ceramice este și depunerea cea mai consistentă, iar un al doilea nivel cert este cel al Epocii Bronzului. Se pare că situl preistoric a fost suprapus de o necropolă a cărei datare este incertă și de o slabă locuire de secolul XI-XIII d.Hr.⁶⁹ Existența necropolei nu poate fi pusă la îndoială datorită excavării sau descoperirii accidentale a unor rămășițe umane, din săpătura lui Kovács. La adâncimea aproximativă de – 0,68 m au apărut fragmente osteologice umane de bazin, coaste și rotule, pe lângă acestea în 1960 a fost descoperit accidental un craniu uman. În urma cercetării de teren din 30.04.2009, în zona estică a tell-ului au fost identificate numeroase părți scheletice umane, rotule, coase sau fragmente de femur. Alături de materialul preistoric a mai fost recuperat, din sondajul lui Kovács Ferenc, și un fragment ceramic ce aparține secolelor III-IV d.Hr. (Pl. XI/7); în 2009 a mai fost descoperit în zona Nord-Estică a sitului încă un fragment ceramic de acest gen. În 1955 au fost descoperite de către un muncitor oase umane și două vârfuri de săgeți din fier databile în secolul XI d.Hr., dintre care doar unul a ajuns în colecția Complexului Muzeal Arad⁷⁰. Datarea necropolei rămâne incertă, ea putând aparține secolelor III-IV d.Hr. sau

secolului XI d.Hr., cu toate că posibilitatea ca necropola să aparțină Epocii Medievale timpurii este mult mai mare datorită asocierii dintre oase umane și vârfuri de săgeți.

Gruia FAZECAȘ, *ONE BRONZE AGE STONE AXE FROM CĂLACEA (BIHOR COUNTY)*

În primăvara anului 2008, am fost informat despre existența unei colecții de obiecte arheologice și istorice la școala din satul Calacea (comuna Olcea, județul Bihor). Atenția ne-a fost atrasă de un topor de piatră, pe care îl vom prezenta în cele ce urmează. Toporul este în stare bună. Locul exact al descoperirii este necunoscut, aproximativ 1 km nord - vest de la sat. Artefact este realizat dintr-o stâncă vulcanică. El are 13,5 cm. în lungime, 4,2 cm. în lățime, și o gaură cu diametrul de 2,1 cm. Diametrul gâtului are 3,5 cm., iar lama are 4 cm. și este ușor curbat. Profilul orizontal este curbat în jos. În ceea ce privește artefactul, am menționa doar că acesta nu a fost găsit în combinație cu alt material arheologic care să ne poată ajuta să-l atribuim unei culturi preistorice. În România, asemenea artefacte mai apar și în aspectul cultural Stoicani - Aldeni și continuă până la epocii bronzului, în cultura Noua. Nu este scopul nostru de a discuta aspecte legate de utilitatea, gama de distribuție, precum și funcțiile pentru care erau utilizate acest tip de topoare. De obicei, astfel de artefacte sunt asociate cu contexte religioase sau sunt considerate ca semne de prestigiu într-o comunitate. Descoperirea de la Calacea, deși modestă, prin natura sa, are totuși o valoare distinctă judecând de la situația actuală, fiind prima înregistrare a unei descoperiri arheologice din zonă.

Carol Kacsó, *SPADA DE BRONZ DE LA LĂPUȘ*

Articolul de față prezintă o sabie fragmentară, descoperită din întâmplare în anul 1998 la Tufele Dobăneștilor, nu departe de o necropolă de epoca bronzului. Fragmentul este păstrat în Muzeul de la Baia Mare. Spada fragmentară cu cupă la mâner aparține categoriei descoperirilor izolate. Foarte probabil, ea nu provine dintr-o așezare, nu aparține inventarului unui mormânt și nu face parte din compoziția vreunui depozit format din mai multe piese. Nu se poate exclude posibilitatea ca spada să fi fost pierdută sau, eventual, abandonată, pare totuși mai probabil că ea a fost intenționat depusă în pământ, reprezentând o așa-numită depunere sau depozit de o singură piesă²³.

Spadele, în afara funcției lor de armă, au reprezentat, fără îndoială, însemne de putere sau de distincție. Începând cu Bronzul mijlociu, ele au fost frecvent depuse în pământ sau în râuri, lacuri, mlaștini, fie singular, fie împreună cu alte piese. Înspre finalul epocii sunt prezente și depunerile ce conțin exclusiv spade. În depunerile singulare, de cele mai multe ori spadele sunt întregi. T. Soroceanu presupune că unele dintre acestea, de exemplu cele depuse în poziție verticală, au fost destinate inițial pentru a servi ca puncte de plecare ale unor depuneri ulterioare²⁴. Există însă și numeroase descoperiri izolate de spade fragmentare. Fragmentarea acestora, ca și a altor categorii de bronzuri, s-a petrecut după anumite reguli, ce urmăreau distrugerea părții active a piesei, și anume a lamei.

Scoaterea din funcțiune a anumitor piese de bronz, fie prin fragmentare, fie prin îndoirea lor, de cele mai multe ori în foc²⁶, apoi depunerea lor a avut loc, foarte probabil, în cadrul unor ceremonii religioase.

Marius ARDELEANU, PINTENII GERMANICI DIN BARBARICUM (SEC. II-III P. CHR.)

În timpul războaielor marcomanice în zona Tisei superioare au loc mari mișcări de populație. Datorită așezării geografice, Dacia Porolissensis a fost provincia ale cărei frontiere nord-vestice au fost supuse presiunilor acestor populații¹⁸. Acestea, împinse spre *limes*-ul dacic au fost în majoritate de neam germanic, din arealul culturii Przeworsk. Datorită caracterului războinic al principalelor neamuri ce au alcătuit acest “val”, ele au supus Dacia Porolissensis unei puternice presiuni militare. Un rol dominant între acestea îl au vandalii, o mare parte dintre ei războinici călăreți. De altfel, marea majoritate a pintenilor sunt datați în această perioadă (28 de exemplare din 38). Aceștia sunt de dimensiuni nu prea mari, cu umerii mici și largi, puțin îndoși și cu butoni mici și conici la capete. Spinul este scurt, masiv, uneori cu muchii.

Ioan CRIȘAN, MONUMENTELE ECLEZIASTICE ROMANICE DIN BIHOR. NOI DIRECȚII DE INVESTIGAȚIE ARHEOLOGICĂ

Monumentele ecleziastice medievale de tip romanic din nord-vestul României, areal din care face parte și județul Bihor, au atras de mult atenția specialiștilor în domeniu. Arheologi, istorici și istorici de artă le-au cercetat și le-au evidențiat valoarea istorică și artistică. Pe baza studiilor elaborate, ele au fost incluse în repertorii, iar din punct de vedere legislativ li s-a acordat un regim de protecție prin care deținătorilor și autorităților locale le revine un rol important. Consultând repertoriile, lucrările de sinteză și Lista monumentelor istorice³, se constată că numărul monumentelor de acest tip este destul de redus. Din izvoarele documentare și narative ale vremii rezultă că ele erau mult mai numeroase, dar de-a lungul vremii cele mai multe au dispărut.

Urmărind repartiția geografică a monumentelor ecleziastice de factură romanică din Bihor cunoscute până în prezent, se constată că cele mai multe se află în partea de nord a județului și pe valea Crișului Repede, în partea de sud fiind mult mai puține și în stare de ruină. Acestea sunt cunoscutele biserici de la Tămașda și Sânnicolau de Beiuș și, foarte aproape de aceasta din urmă, ruinele mai puțin cercetate ale celei de la Șoimi. Din documentele medievale rezultă că bisericile romanice se întâlneau tot atât de frecvent și în sudul Bihorului⁵, dar din motivele amintite au dispărut, fără a lăsa martori care să atragă în mod deosebit atenția. Poate că din acest motiv multă vreme anumite microzone din acest areal au beneficiat de mai puține cercetări arheologice. Considerăm că arealul sud bihorean merită o atenție sporită din partea cercetătorilor pentru că există indicii ale existenței și altor monumente de acest tip.

O primă categorie este cea a edificiilor bisericesti aflate în funcție. Reputați cercetători au atras atenția asupra unor biserici care prezintă indicii că ar putea fi mai vechi decât învelișul modern pe care îl prezintă astăzi, dar nu au riscat să se hazardeze în datări lipsite de suport științific. Încadrarea cronologică și tipologică a edificiilor cu datare incertă poate fi operată numai în urma unor cercetări combinate de studii de parament și săpături arheologice. La acest tip de investigații interdisciplinare se pretează bisericile ortodoxe din Cefa și Cotiglet.

O altă categorie este cea a monumentelor distruse al căror amplasament este marcat de toponime cu semnificație mai mult sau mai puțin explicită, de forme de relief pozitive (movile, mameloane) și negative (gropi, șanțuri) și de prezența la suprafața solului a unor vestigii de natură arheologică (resturi de materiale de construcție, fragmente ceramice, oseminte omenești).

Repertoriul construcțiilor bisericesti de tip romanic poate fi astfel în continuare îmbogățit cu noi descoperiri, iar investigațiile „pe orizontală” se cer aprofundate prin săpături arheologice care să conducă la dezvelirea vestigiilor. Pașii următori ar fi restaurarea lor, atât cât este posibil, iar la cele în funcție nu „ascunderea” sub învelișuri moderne de efect ci evidențierea elementelor originare, toate în vederea valorificării lor pe multiple planuri, inclusiv cel turistic.

Doru MARTA, *DONJONUL DE LA CHERESIG (JUD. BIHOR): ISTORIC ȘI PROPUNERI DE RESTAURARE*

Unul dintre cele mai interesante monumente medievale păstrate aproape intacte din momentul construcției, este donjonul aflat la cca. 500 m. vest de hotarul satului Cheresig, localitate aflată la 25 km. sud – vest de Oradea și la doar 20 m. de frontiera româno – maghiară. Cetatea a beneficiat de o oarecare atenție la finele anilor 60 când donjonului, trecut pe lista monumentelor istorice la categoria A, i-a fost întocmit un plan de restaurare, care din păcate a fost foarte repede „îngropat” în uitare. Redescoperirea după patru decenii a acestor planuri ne-a convins să prezentăm planurile respective, un ele care dacă ar fi puse în practică ar face din monument unul extrem de atractiv pentru turiști.

EMŐDI János, *CĂRĂMIZI DIN BIHOR*

Articolul este o addenda la un studiu publicat în volumul „Historical dates from Past of Oradea”, vol I., Oradea, 2000, pg. 119-154. În acest volum am prezentat 467 tipuri de cărămizi diferite. În revista *Crisia*, 2004 am mai publicat un număr de încă 60 asemenea cărămizi inedite. În acest studiu mai prezentăm încă 55 asemenea noi piese inedite.

Corina TOMA, LAKATOS Attila, *UN TEZAUZ MONETAR DIN SECOLELE XV-XVI DESCOPERIT LA MARGHITA (JUD. BIHOR)*

Tezaurul descoperit la Marghita se compune din 2884 de monede identificate ca fiind emise în Ungaria, Boemia, Polonia, Prusia și orașul Schweidnitz (Silezia). La numărul de monede identificate se adaugă un număr de 31 monede întregi (denari) și alte 39 de fragmente neidentificabile. Monedele amintite acoperă un interval cronologic de

130 de ani; moneda cea mai timpurie este un denar emis de Matia Corvin în anul 1469, iar ultimele emisiuni sunt denarii emiși de către Rudolf al II-lea în anul 1599. În colecția muzeului se păstrează două monede (un denar din anul 1602 emis pe numele lui Rudolf și un dreipölder din anul 1623 emis pe numele lui Sigismund al III-lea), catalogate în componența tezaurului, pe care însă, din motive care vor fi expuse mai jos, le considerăm ca fiind intruziuni.

Lucrarea este structurată pe două nivele.: catalogul descoperirilor monetare cu ilustrarea foto a acestora, și o scurtă analiză a caracteristicilor fiecărei piese din tezaur completată cu un calcul orientativ al valorii lor în contemporaneitate.

Alexandru SIMON, *CU PRIVIRE LA GEOPOLITICA IMPERIULUI OTOMAN LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XVI*

Căderea Belgradului la 1521 a eliberat calea Dunării, de la vest de Porțile de Fier, de marele obstacol care stătea în calea drumului otoman spre centrul Europei. Dacă evenimentele de la Constantinopol din primăvara lui 1453 avuseseră în primul rând o valoare simbolică pentru Creștinătate, pericolul conținut balcanic nedepășind pentru Apus statutul avut de amenințarea tătară din urmă cu două secole, după Belgrad, și definitiv după Mohács, cinci ani mai târziu (1526), Imperiul Otoman se înfățișează spre Occident drept o putere europeană în sens continental. Astfel, ideea politică a lui Carol Quintul, reprezentantul simbolic al creștinătății occidentale, se concentrează în jurul pacificării imperiale a teritoriilor dintre Viena și Oceanul Atlantic, în urma căreia marele *bellum iustum et pium* să poată fi îndreptat asupra Constantinopolului.

Mihai GEORGIJĂ, *MIHAI VITEAZUL ȘI CREȘTINĂTATEA SUD-DUNĂREANĂ*

Sprijinit de liderii greci să ia tronul Țării Românești, după intrarea sa în Liga Sfântă, Mihai va fi el însuși angajat împotriva ofensivei otomane și, de asemenea, în lupta de eliberare a popoarelor creștine din Balcani. Aceasta este ceea ce a vrut să realizeze până la sfârșitul tragic al vieții sale. După victoria de la Călugăreni, toată lumea îl va percepe Mihai ca lider al luptei împotriva ofensivei otomane efectuate de către popoarele creștine din Europa de Sud. În acest fel, el a fost susținut să se alăture, împreună cu bulgarii, Țara Românească și Transilvania. Dar, în scopul de a forma o puternică alianță antiotomană, Mihai a încercat în primul rând de a unifica toate provinciile românești.

Adriano PAPO, Gizella NEMETH, *LA CARRIERA, LE PROPRIETA E I TESORI DI GYÖRGY MARTINUZZI UTYESZENICS*

György Martinuzzi Utyeszenics (fratele George) sa născut în 1482 în castelul de Kamièac, în Crǎia. După o experiență monahală, a intrat în serviciul lui Ioan Zszapolyai, rege al Ungariei și a început cariera ca 'royal quarter-master general (1531), apoi, el a luat locul lui Imre Czibak în gestionarea episcopiei de Oradea, apoi, a fost

numit consilier al regelui și în cele din urmă mare trezorier al domniei. După moartea regelui Ioan, Martinuzzi a fost numit, de asemenea, regent (voievod), judecătorul suprem, gardian de fiul regelui Ioan, comandantul-șef al armatei din Transilvania: el a concentrat toată puterea în mâinile sale. Înainte de moartea sa, el a fost numit arhiepiscop de Esztergom (primat al Ungariei) și cardinal, de asemenea. György Martinuzzi Utyeszenics sa bucurat de veniturile foarte mari de la birourile sale și moșiile sale numeroase. Cu toate acestea, a făcut o serioasă risipă din Trezoreria de Stat a Transilvaniei. În aceste condiții, veniturile din Transilvania au fost în permanență insuficiente pentru a plăti cheltuielile ordinare.

Florina Ciure, *LIBRI E MANOSCRITTI RIGUARDANTI LA TRANSILVANIA CONSERVATI NELLA BIBLIOTECA NAZIONALE MARCIANA DI VENEZIA (SECC. XVI-XVII)*

După o scurtă introducere despre Biblioteca Marciana și colecțiile sale, au fost prezentate câteva cărți, mai puțin cunoscute, despre realitățile transilvănene din decursul secolelor XVI-XVII. Manuscrisul lui Petrus Coppus, *Summarium totius orbis*, cel al lui Marin Sanudo Torselo, *Secreta fidelium Crucis*, cărțile lui Girolamo Brusoni, *Le Campagne dell'Ungheria Degl'Anni 1663 e 1664*; *Historia dell'Ultima Guerra tra' Veneziani e Turchi* și *Le historie universali d'Europa*, *Historia Veneta* a lui Alessandro Maria Vianoli, *Memorie istoriche di monarchi ottomani* a lui Giovanni Sagredo, *Historia della Repubblica veneta* a lui Battista Nani, *Delle Historie memorabili de' nostri tempi* ale lui Maiolino Bisaccioni, *Ristretto dell'histoire del mondo* a lui Horazio Torsellini sau *Historia delle guerre d'Europa* a lui Nicoló Beregan aduc noi mărturii despre evenimentele politice din Transilvania, despre teritoriul său și implicațiile sale în Războiul de treizeci de ani.

Gianfranco GIRAUDO, *GRECO-CATOLICII DIN ROMÂNIA*

În articol autorul parcurge etapele răspândirii influenței catolice în țările române. În timp ce în Moldova sunt documentate minorități catolice de rit latin, Unirea interesează aproape exclusiv Principatul Transilvaniei Primele așezări ale unei comunități greco-catolice privesc zona de graniță dintre Transilvania și teritoriul Ucrainei de astăzi, fiind o extensie a Unirii de la Ujgorod în Maramureș și în zona Făgăraș.

După trecerea de la dominația otomană la cea habsburgică, guvernul de la Viena și iezuiții unguri au dus o luptă împotriva principilor transilvăneni calvini, favorizând chiar revendicările românilor împotriva clasei conducătoare maghiare.

Situația Bisericii greco-catolice române a traversat momente foarte dificile, dar pare orientată spre o conviețuire civilizată a diferitelor culte.

Blaga MIHOC , *UN PROTOCOL SAU UN PROCES VERBAL DIN SECOLUL AL XVIII-LEA*

În această lucrare, autorul prezintă un protocol sau un proces verbal redactat

de reprezentanți ai ierarhiei greco-catolice din nord-vestul Transilvaniei cu ocazia unor întâlniri cu privire la diferite evenimente care au avut loc în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În această lucrare sunt publicate o serie de diplome și acte emise de către regii austrieci, acte care se ocupă cu drepturile poporului român care au trecut la religia greco-catolică. Putem găsi, de asemenea, aici un poem interesant despre lumea țigănească. Poemul a fost inspirat de ordinele date de Maria-Teresa privind interzicerea migrației țiganilor.

Florian KÜHRER, *ALEXANDRU ION CUZA UND DIE VEREINIGUNG VON 1859 IN DEN GESCHICHTSLEHRBÜCHERN VON 1943 BIS HEUTE*

Cuza rămâne una dintre cele mai influente figuri ale istoriei românești. Impactul domnitorului român asupra conștiinței de sine a fost foarte puternică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Manualele școlare au avut un rol important în crearea și stabilirea unei imagini comune. Cu toate acestea, această imagine nu a evoluat treptat. Mai multe schimbări politice au marcat primirea și prezentarea lui Cuza. Aceste modificări fac referire nu numai la imaginea lui Cuza, dar, și la alte personalități care erau asociate domnitorului Alexandru Ioan Cuza, contemporane sau nu cu acesta precum Carol I și Mihail Kogălniceanu, sau din evul mediu, precum Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Studiul de față urmează linia cronologică a acestor evoluții.

Mihai D. DRECIN, Gabriel MOISA, *REPERE ALE IMPLICĂRII COMUNITĂȚII EVREIEȘTI ÎN VIAȚA ORAȘULUI ORADEA*

În prima parte a studiului este prezentată o situație statistică referitoare la evoluția numerică a populației evreiești din Oradea începând cu secolul al XV-lea. Aceasta demonstrează că în perioada 1867-1944, populația evreiască reprezenta aproape jumătate din locuitorii orașului de pe Crișul Repede. Holocaustul la care au fost supuși reprezentanții acestei comunități în timpul ocupației horthiste și deportările din mai-iunie 1944 au făcut ca numărul evreilor din Oradea să scadă drastic. Evreii s-au remarcat în mod deosebit de-a lungul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea prin eforturile de modernizare ale orașului. A fost o perioadă extrem de benefică pentru această comunitate, inclusive în perioada interbelică. Astăzi, în Oradea, mai sunt aproximativ 800 de reprezentanți ai comunității evreiești.

Constantin MĂLINAȘ, Iudita CĂLUȘER, *SFRAGISTICA BIBLIOTECII LICEULUI DE LA BEIUȘ PÂNĂ LA 1948*

Sfragistica bibliotecii Gimnaziului greco-catolic de băieți de la Beiuș, înființat în anul 1828 de către Episcopul luminat Samuil Vulcan din Oradea (1806-1839), începe în mod firesc cu sigiliul episcopal și cu cel dintâi sigiliu al noii școli, pentru a se ajunge apoi la primul sigiliu special al bibliotecii, care a fost introdus cu *Regulamentul de funcționare*, adoptat pentru bibliotecă, prin preluarea după cel al Bibliotecii Academiei Române din București, de la anul 1884. Despre filiația de gândire biblioteconomică,

produsă atât de vizibil între București și Beiuș la finele veacului al XIX-lea am făcut studiu și expunerea adecvată într-un capitol, însoțit de anexe documentare, din recenta monografie de reconstituire arhivistică a celebrei biblioteci a Beiușului, care din păcate a fost risipită și distrusă năprasnic de epurările de tip comunist din anii 1948-1952.

Studiul se referă la interfața sfragistică a bibliotecii, prezentând ștampilele, care au ieșit la iveală și le-am luat ca suport de recunoaștere și identificare, în căutările noastre pentru găsirea cărților ce provin din această bibliotecă.

Lucia CORNEA, *INTELECTUALI ÎN EPOCA STALINISTĂ. EPURAREA ȘI „REEDUCAREA” AVOCAȚILOR DIN BAROUL ORADEA (1945-1953)*

Imediat după 23 august 1944, Partidul Comunist Român a promovat o politică de preluare și extindere treptată a controlului asupra diverselor segmente ale societății românești. Intelectualii s-au aflat printre primele categorii vizate. Corpul avocaților, ca și componentă importantă a intelectualității românești, a „beneficiat” și el de atenția autorităților comuniste.

În toamna anului 1945, Barourile de avocați din partea de nord-vest a Transilvaniei, desființate odată cu cedarea în 1940 a acestui teritoriu Ungariei, au fost reînființate.

Astfel, prin numirea unei Comisii Interimare de către Ministerul Justiției, s-a reînființat și Baroul Avocaților din Județul Bihor, cu o organizare similară celei dinainte de 1940.

Imediat, Baroul Oradea a făcut apel către toți avocații care activau în circumscripția sa pentru a face cereri oficiale de înscriere în Baroul reînființat. Până la 15 noiembrie 1946 se înscriseră în Baroul Bihor 151 de avocați definitivi (126 din Oradea, 7 din Aleșd, unul din Diosig, 7 din Marghita, 8 din Salonta și doi din Săcuieni) și 13 avocați stagiați.

În curs de înscriere se mai aflau 10 avocați definitivi și 16 avocați stagiați.

În curând, în obiectivul puterii au intrat și profesiunile libere: Barourile de Avocați, Colegiile Arhitecților, Corpul Artiștilor Plastici. Activitatea scriitorilor, a artiștilor plastici, muzicienilor, ziariștilor etc. a fost pusă sub controlul Secției de Agitație și Propagandă a Comitetului Central al P. C. R.

Epurarea avocaților s-a făcut pe baza *Legii nr. 643* publicată în *Monitorul Oficial* nr. 294 din 19 decembrie 1946, lege precedată de Decretul-lege nr. 2446 pentru purificarea Corpului avocaților.

Artur LAKATOS, *SITUAȚIA ECONOMICĂ A BISERICII UNITARIENE DIN TRANSILVANIA. 1944-1948*

Bazat pe cercetări extinse arhivă, în special privind înregistrările Bisericii unitariene, studiul se concentrează pe problema specială a situației economice a Bisericii Unitariene din Transilvania. O atenție specială este acordată evoluției moșiilor Bisericii, la sursele sale de venituri și de a "gestionarea" acestor fonduri, având în vedere circumstanțele tot mai deosebite de primii ani de după al doilea război mondial. Studiul discută, de asemenea, succesul destul de îndoielnic al administrației bisericesti în anii regimului comunist.

Corneliu CRĂCIUN, „UNIUNEA PATRIOȚILOR” ÎN BIHOR (1945)

În vara anului 1942, "Uniunea Patrioților" și-a făcut apariția în viața politică în condiții de ilegalitate ca un instrument propagandistic al Partidului Comunist Român. Potrivit documentelor descoperite în cadrul arhivelor județene Bihor, primele organizații bihorene locale ale Uniunii Patrioților s-au constituit în toamna anului 1944.

Din documentele păstrate, precum și din articolele publicate în presa locală, rezultă subordonarea Uniunii Patrioților comuniștilor în toate activitățile întreprinse. Prin intermediul Uniunii Patrioților, categoriile sociale de mijloc au fost asociate politicii comuniste. În 1946, la comanda Partidului Comunist, Uniunea a fost transformată într-un partid politic.

CRISIA 2010

Gruia FAZECAȘ, *Trei topoare inedite din cupru descoperite în județul Bihor*

În acest articol vom prezenta trei topoare inedite de cupru, două de la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea și unul de la Muzeul Săcuieni. Din punct de vedere topologic toate artefactele fac parte din categoria de tip triplu axe de tip Jászladány

Primul topor provine din colecția muzeului din Săcuieni (nr. inv. 630), și se prezintă în stare fragmentară, fiind rupt în dreptul găurii de înmănușare (Pl. I/2). Piesa provine din colecția Penkert Maria. Are o lungime de 15 cm., lățimea maximă a piesei (în dreptul găurii de înmănușare) fiind de 6,5 cm. Lățimea tăișului brațului orizontal este de 5,5 cm, iar diametrul găurii pentru prinderea mânerului este de 3,8 cm. Piesa are o greutate de 470,49 gr. Tipologic, piesa aparține topoarelor-târnacop cu brațele în cruce de tip Jászladány; datorită stării fragmentare, identificarea variantei este dificil de stabilit cu certitudine.

Cea de-a doua piesă se află în custodia Muzeului Țării Crișurilor (nr. inv. 4942), și provine de la Salonta, fiind donată de către Ferenc Pataki (Pl. I/5). Are o lungime de 18,2 cm, lățimea maximă a piesei (în dreptul găurii de înmănușare) fiind de 5,4 cm. Lățimea tăișului brațului orizontal este de 4,1 cm, iar cea a tăișului vertical de 2,3 cm; diametrul găurii pentru prinderea mânerului este de 3 cm. Piesa are o greutate de 804 gr. Gaura de înmănușare a mânerului este prelungită cu un manșon cu o lungime de aproximativ 3 – 4 mm. Axa longitudinală este ușor arcuită, cu tăișul vertical semicircular ușor curbat spre interior, iar tăișul orizontal este mai îngust decât lățimea maximă a piesei, aspecte specifice variantei Orșova a topoarelor-târnacop cu brațele în cruce de tip Jászladány. Cel de-al treilea topor (Pl. I/3), descoperit la Săucani (com. Răbăgani), în punctual „Loti” sau „Cojana”, a fost donat de către profesorul Marius Muntean muzeului din Oradea (nr. 6518) în 1972. Are o lungime de 19,3 cm, lățimea maximă a piesei (în dreptul găurii de înmănușare) este de 4 cm. Lățimea tăișului brațului orizontal este de 2,6 cm, iar cea a tăișului vertical de 2,2 cm, diametrul găurii pentru prinderea mânerului fiind de 2,3 cm. Piesa are o greutate de 726 gr. Axa longitudinală este dreaptă, tăișul orizontal este îngust și ușor curbat, iar cel vertical este mai puțin reliefat. Deși nu întrunește toate caracteristicile specifice, din punct de vedere tipologic toporul aparține variantei Târnăvița a topoarelor cu brațe în cruce de tip Jászladány.

Carol KACSÓ, *Noi date cu privire la depozitul de bronzuri de la Bogdan vodă (I)*

În noiembrie 1980, pe dealul *Zneamăn*, aflat la aproximativ 1,5 km vest de localitatea Bogdan Vodă (fostă Cuhea), jud. Maramureș, și la 0,5 km de punctul *La podeți*, formând cumpăna de apă dintre valea Bodiului, un afluent din dreapta al Izei, și valea Lutoasă, ce se deschide înspre Dragomirești, a ieșit la iveală un depozit de bronzuri. Primele piese au fost descoperite în timpul aratului de către Mihai Mariș Bercea, care a adunat câteva piese, restul fiind lăsate pe loc. În martie 1981, descoperitorul a prezentat 29 de piese la Institutul de Arheologie din București și a furnizat primele informații cu privire la descoperire. În mai 1981, sub conducerea lui I. Motzoi-Chicideanu și G. M. Iuga, a avut loc aici o săpătură de control, prilej cu care s-a constatat că este vorba de un depozit mult mai mare decât s-a presupus. Au fost găsite în săpătură încă 93 de piese, iar 95 au fost recuperate de la elevii școlii din Bogdan Vodă. Alte opt piese au fost primite de la săteni. Potrivit unor informații culese la fața locului de cei doi cercetători, șase seceri din depozit au ajuns într-o colecție particulară, ele neputând fi regăsite. Bronzurile depozitului, recuperate în 1981, precum și cele descoperite cu prilejul sondajului din același an, au fost publicate în 1995. Încă înainte de introducerea sa în circuitul științific, descoperirea de la Bogdan Vodă a fost menționată deja în literatură, câteva dintre piesele sale, și anume spadele, fiind discutate și ilustrate într-un volum al seriei *Prähistorische Bronzefunde*. După publicare, depozitul a fost de mai multe ori citat, studiul de referință fiind cel publicat în 1995. Potrivit datelor comunicate de I. Motzoi-Chicideanu și G. M. Iuga, depozitul conținea șase vârfuri de lance întregi sau fragmentare, două fragmente de spadă, cinci fragmente de pumnal, trei fragmente de cuțit, un fragment de brici, 23 de celturi întregi sau fragmentare, două topoare cu aripioare, unul întreg, celălalt fragmentar, 25 de lame de ferăstrău, 88 de seceri întregi sau fragmentare, două discuri spiralice, un ac fragmentar, șapte brățări, una întreagă, șase fragmentare, trei știfturi fragmentare din bară torsionată, un cârlig de centură, zece plăci de bronz fragmentare provenite probabil de la centuri, patru fragmente de plăci de bronz de la obiecte cu destinație neprecizabilă, o perlă de bronz, un fragment de inel, 15 bare, 24 de turte fragmentare, trei resturi de turnare, în total 227 de piese.

Depozitul a fost găsit pe panta nord-vestică, în apropiere de coama dealului (fig. 1). S-a presupus că locul său de depunere s-a aflat chiar pe coamă, și a ajuns la locul unde a ieșit la iveală în urma unei alunecări de teren¹⁰. Au fost descoperite și fragmente dintr-un vas de lut de mărime mijlocie, din păcate doar parțial restaurabil, în care, foarte probabil, s-au aflat inițial bronzurile. Piesele depozitului se păstrează în colecția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș din Baia Mare (nr. inv. 19355–19582) și în colecția Șt. Grad din Moisei (nr. 31, 61, 216, 229). Fragmentele vasului de lut se află, probabil, la Institutul de Arheologie “V. Pârvan” din București.

Sorin BULZAN, *Date preliminare privind habitatul în așezarea din epoca romană de la Margine "Valea Tăniei – la Țarina", județul Bihor*

Cu prilejul cercetărilor recente derulate pe traseul autostrăzii Transilvania, la Margine, comuna Abram, județul Bihor, au fost descoperite mai multe așezări din epocaromană, precum cea de la „Valea Tăniei” – „Țarina”¹, sau cea de la „Fântâna Neamțului”, situată la doar 500 metri nord, nord-vest pe terasa Barcăului². La aproximativ un kilometru est de prima așezare amintită, este cunoscută o locuire de mai mici dimensiuni la Margine „Poini (Sinica)”. Aceasta este mărginită spre est de Valea Colții. O altă locuire a fost descoperită la nici 500 de metri de cea de la „Poiana (Sinica)”, la punctul „Natu”, pemalul unui torent care se varsă în Valea Ungurului (Ungatului), afluent al Barcăului. Așezarea din epoca romană cercetată la Margine „Valea Tăniei” reprezintă un reper important în cunoașterea locuirii pe valea Barcăului, precum și a zonei de la

vest de Munții Apuseni, și pentru că, până acum, ea este cea mai intens cercetată așezare din epoca romană în județul Bihor. În cele 118 secțiuni și casetele aferente au fost cercetate complexe diferite ca utilitate (locuințe adâncite, anexe gospodărești, puține gropi de provizii, gropi cu pereții arși, fântâni, complexe de suprafață etc.). Potrivit primelor cercetări de suprafață, situl se întindea pe terasa naturală a unui torent, pe o orientare nord-vest – sud-est. Pe traseul viitoarei autostrăzi au fost găsite fragmente ceramice începând cu baza terasei, adică de la km 19.200 spre est și până la km 19+400, spre vest. În anul următor s-a constatat că locuirea din epoca romană s-a întins și pe terasa de pe partea stângă a văii Tăniei (Fig. 1). Ca urmare, zona cercetată a fost extinsă până la km 19.600, de unde o altă echipă de cercetare a efectuat lucrările pentru descărcarea de sarcină arheologică. Probabil că, inițial, terasa pe care s-a ridicat așezarea de epocă romană a fost împădurită, așa cum arată solul, un podzol gălbui cenușiu cu aspect argilos. Potrivit periegezelor, locuirea se întindea pe o suprafață mult mai întinsă decât cea cercetată prin săpături, până spre dealul cu vii al mărginenilor spre sud, adică aproximativ 250-300 metri, și până la capătul terasei înspre nord, la aproximativ 50 metri de traseul autostrăzii. Spre est, limitele așezării au fost surprinse în dreptul km. 19.150, iar spre vest fragmente ceramice au fost descoperite la suprafață până înspre km. 19.700. Dacă aceste limite sunt corecte, așezarea era una de dimensiuni mari, având o suprafață de aproximativ 10 ha, din care suprafața cercetată efectiv prin secțiuni a fost de aproape 5000 m.

Sorin BULZAN, Doru MARTA, *Mișca. O așezare medievală dispărută și descoperirile arheologice de la Oradea – "Sere"*

În anul 2000 în situl arheologic de la Oradea "SERE" a fost efectuată o săpătură de salvare. Site-ul este situat la vest de Municipiul Oradea. Săpăturile au scos la iveală case, gropi și cuptoare aparținând XII-XIII-lea d.Hr. Hărțile habsburgice din 1784, 1887 semnalează o așezare în zonă. Descoperirile arheologice atestă acest fapt, un sat în zona frontierei care datează din anul 1214.

Ioan CRIȘAN, *Săpături arheologice de salvare în cimitirul târgului medieval Cefa*

Săpăturile de salvare prezentate în cele ce urmează au fost ocazionate de lucrările de utilitate publică executate în centrul localității Cefa din județul Bihor, constând din săparea unui șanț pentru racordarea punctului termic al bisericii ortodoxe la conducta principală de apă din strada „Ungurească”. Dacă la debutul lucrărilor de amenajare a sistemului de alimentare cu apă a localității din anii '80 ai secolului trecut nu s-a pus problema dezangajării terenului de sarcină arheologică, datorită legislației vagi, pe de o parte, și absenței unor descoperiri notabile, pe de altă parte, în noiembrie 2008 aceste circumstanțe nu mai puteau fi invocate. Cu toate acestea, la inițiativa parohiei ortodoxe, lucrările de excavație pentru amintitul racord au început fără avizul Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Bihor. Trecătorii, pietoni și șoferi din partea locului, au semnalat că în stradă, unde șanțul respectiv a ajuns la adâncimi mai

mari, au fost scoase la suprafață oseminte omenеști. Apariția materialului arheologic de această natură se adăugă unor descoperiri anterioare care semnalau existența în jurul bisericii a unui cimitir atribuit de către localnici turcilor (ca de altfel orice descoperire cu datare și proveniență incerte). Apelurile adresate de către Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bihor executantului de a opri temporar lucrările au rămas fără răspuns, conducta de apă a fost introdusă, iar șanțul acoperit. În urma sosirii la fața locului și a intervenției ferme a reprezentanților Direcției Județene pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bihor și ai Inspectoratului de Poliție al Județului Bihor, compartimentul Patrimoniul Cultural Național, Primăria Cefa s-a angajat să degajeze pământul din umplutura șanțului și să asigure condițiile necesare executării cercetărilor arheologice de salvare pe strada Ungurească. Săpăturile s-au derulat în perioada 26-29. 11. 2008 în condiții extrem de vitrege (ploaie, necesitatea acoperirii grabnice a conductei și a fluidizării traficului auto pe stradă, presiunea unor vecini incomodați de săpături), toate acestea determinând restrângerea ariei investigate și cercetarea parțială a unor complexe.

Corina TOMA, *Reevaluarea tezaurului monetar din sec. XIV/XV-XVII descoperit la Gurba (jud. Arad)*

Reorganizarea colecției numismatice a muzeului orădean a readus în atenție tezaurul monetar de la Gurba (raionul Ineu, în prezent în jud. Arad), intrat în colecție în anul 1964. Reinventarierea individuală a monedelor din tezaur a scos la iveală o serie de nepotriviri care au apărut în momentul confruntării compoziției actuale a lotului monetar cu vechiul catalog al tezaurului, publicat de către E. Chirilă și Doina Ignat în anul 1967¹, și cu datele sumare consemnate în anul 1974 în registrul de inventar. O primă contradicție a apărut în legătură cu numărul monedelor din tezaurul de la Gurba, în registrul de inventar figurează 721 monede (701 monede întregi și 20 de fragmente), iar în catalogul publicat în 1967, în descrierea sumară, sunt amintite 719 monede întregi, din care sunt descrise detaliat doar 712 monede². Desigur, cifra veridică este dificil de stabilit, de aceea am optat pentru luarea în considerare a tuturor monedelor existente în colecție (721 monede), excluderea sau acceptarea lor în compoziția tezaurului putând fi făcută doar ipotetic, căci cele 9 monede „suplimentare” sunt greu de identificat, ținând cont de lipsa descrierilor din registrul de inventar și de faptul că determinările actuale ale monedelor în ceea ce privește emitenții și anii de emiterie aduc modificări substanțiale față de catalogul anterior.

Acceptarea unui număr mai mare de monede în tezaurul de la Gurba a adus cu sine o altă neconcordanță privind termenul *post-quem* al îngropării tezaurului, noua inventariere a lotului monetar indicând anul 1692, spre deosebire de anul 1684 stabilit inițial³.

Dincolo de dificultățile cauzate stării surselor sau conservării materialului numismatic, o altă problemă se datorează structurii tezaurului de la Gurba, mai exact interpretării hiaturilor foarte mari dintre grupurile de monede emise în secolul al XVII-lea.

Neconcordanța dintre datele referitoare la compoziția tezaurului și necesitatea de a determina monedele conform cataloagelor⁴ și cerințelor actuale au dus la ideea republicării tezaurului.

Alexandru SIMON, *Crăișorii valahilor din a doua jumătate a secolului XV*

Prima dată, titlul de *crăișor/regișor* al *românilor (Valachorum regulus)* fusese acuza adusă de parte din elita ungară regelui Matia Corvin. Cronicarul său, secretarul soției sale Beatrice de Aragon, Antonio Bonfini, specialist în extragerea romanității din originea valahă a lui Matia, a consemnat acuza (lui și echipei de *lodatori* din Peninsula Italică, adunate în jurul regelui Ungariei, i se datorează și supranumele de *Corvinus*). În schimb, Bonfini a inserat-o în contextul elogierii regelui său. Făcea parte din logica acelei mari (legendare). *gens Corvina*, acea familie din care descindeau și înaintașii lui Matia, acei valahi latini născuți din romani. Iar, după cum tot mai mulți umaniști țineau să afirme, romanii (adică valahii în secolul XV) fuseseră aduși în Dacia (din care făcea parte și leagănul transilvan al Huniazilor) pentru apărarea *Pannoniei* (adică, pentru același veac XV, a Ungariei). Din acest punct de vedere, Matia Corvin era vârful unei comunități *valahe* (care nu avea un rege doar pentru ea sau care să-i poarte numele), menite să apere Ungaria, căreia fiul lui Iancu de Hunedoara îi ajunsese de foarte tânăr rege, contra tuturor opozițiilor *răuvoitoare*. După 1490, Bonfini, care abia după moartea lui Matia a dat forma finală lucrării sale (pe care a și dedicat-o nedoritului succesori al lui Matia, Vladislav II Jagiello), i-a acordat, admirativ, titlul de *crăișor al valahilor* lui Ștefan III al Moldovei. Față de acesta, anterior și sub deceniile precedente evenimentelor de după moartea lui Matia, Bonfini arareori avusese cuvinte bune. Titlul i-a fost acordat sub anul 1492, când Ștefan III, din nou vasal Porții (din a doua jumătate a anului 1486), ca și Budei (de la începutul anului 1489), i-a împiedicat pe otomani și pe tătari să atace dinspre Răsărit regatul ungar, în continuare marcat de anarhia instalată odată cu dispariția regelui Matia Corvin. Din perspectiva livrească a lui Antonio Bonfini, Ștefan III devenea succesorul *valah* al lui Matia. În mod sigur, după dispariția fiului lui Iancu de Hunedoara, domnul Moldovei avea mai mult spațiu de manevră în regiune. În plus, datorită domeniilor și subsidiilor acordate de Matia și confirmate de succesorul său, Vladislav II Jagiello, chiar în primăvara aceluși an 1492, Ștefan devenise unul dintre primii cinci magnați ai Ungariei, unul dintre primii trei feudali ai Transilvaniei, și cel mai bogat om de sub autoritatea nominală și reală a Sfintei Coroane a Ungariei.

Marcella FERRACCIOLI, Gianfranco GIRAUDO, *Minimalia judaica venetica*

Acest articol prezintă diverse documente din bibliotecile și Arhivele din Veneția legate de viața evreilor din acest oraș în secolele XVI-XVII. Documentele explorează problema influenței ezoterice evreiești asupra vieții culturale venețiene. O categorie aparte de evrei a fost reprezentată de către medici, a căror profesie a fost percepută ca fiind oarecum în vecinătatea magiei, alchimiei, astrologiei și Cabalei.

Gizella NEMETH, Adriano PAPO, *György Martinuzzi Utyeszenics e la riforma luterana in Transilvania e nelle parti d'Ungheria*

Gheorghe Martinuzzi, mai bine cunoscut sub numele de fratele George (1482-1551), a ocupat numeroase și importante funcții administrative, ecleziastice, militare și birouri. El a fost unul dintre personalitățile cele mai de seamă ale statului ungar din vremea respectivă. În paralel acesta a fost și un fervent catolic ceea ce a atras după sine cote înalte ale persecuției protestanților în eparhia mde Oradea pe care o păstora. Lucrearea scoate în evidență această stare de lucruri din Episcopia de Oradea, dar nu numai, în care Gheorghe Martinuzzi a avut un rol semnificativ.

Florin ARDELEAN, *Obligațiile militare ale nobilimii în Transilvania princiară (1540-1657)*

Nobilimea era unul dintre cele trei grupuri privilegiate ce alcătuiau „Stările și Ordinele” Transilvaniei. Purtând prin excelență calitatea de regnicolari, nobilii aveau mai presus de toate sarcina apărării țării împotriva inamicilor externi și interni. În perioada Principatului autonom (1541-1691), nobilimea ardeleană și-a păstrat în esență statutul privilegiat pe care îl avusese și în cadrul Regatului Ungariei și obligațiile specifice ce decurgeau din acesta. Participarea directă la oastea țării era solicitată în cadrul insurecției generale, însă, pe lângă această obligație tradițională, nobilii aveau datoria de a alcătui un fel de corp de oaste permanentă, alături de celelalte națiuni politice ale țării, care stătea la dispoziția principelui. Organizarea acestor contingente face notă distinctă față de perioada anterioară, fiind o inovație de natură militară apărută în contextul luptelor interne din primele decenii de existență a Principatului autonom, precum și al amenințărilor externe reprezentate de provinciile otomane învecinate și de garnizoanele Habsburgilor, situate în imediata apropiere a granițelor.

Florian DUDAȘ, *Codicele Prologar slavon scris la Mănăstirea Perii Maramureșului în 1599-1600, în timpul domniei lui Mihai Viteazul*

Autorul prezintă în această lucrare un *Codice Prologar slavon* ce cuprinde texte hagiografice, adică relatări din viețile sfinților, rânduite cronologic potrivit calendarului creștin. La baza lor stau vechi scrieri patristice, hagiografice, sapiențiale, etice. Modelul lor, bizantin, sunt vechile Sinaxare grecești. Altfel spus, amintind creștomațiile din zilele noastre, vechile proloage conțin, orânduite calendaristic, vieți de sfinți și cuvinte de învățătură izvorâte din faptele lor, ce oferă informații cu conținut religios, geografic și istoric, începând din epoca elenismului, a Imperiului Roman de Apus și a Imperiului Roman de Răsărit, apoi povestiri cu modele de viațuire creștină, despre eroi exemplari din diferite țări și din diferite epoci, legate de evenimente însemnate din Istoria Bisericii creștine și chiar a lumii – înfățișând prototipul Omului ideal al aceluși timp istoric.

Florina CIURE, *Da minoranza a maggioranza: i mercanti della Transilvania tra il Quattrocento e il Settecento*

Datorită privilegiilor obținute, sașii au devenit liderii comerțului transilvănean în secolul al XV-lea. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, mulți negustori balcano-levantini au sosit în Transilvania, făcându-le concurență sașilor. La început autoritățile au încercat să limiteze rolul acestora în cadrul comerțului transilvănean, dar numărul lor tot mai mare și creșterea cantității de produse comercializate au determinat autoritățile să le acorde anumite privilegii, în detrimentul negustorilor sași. Companiile „grecești” de la Sibiu și Brașov înființate în secolul al XVII-lea, ai căror membri erau nu numai greci, dar și raguzani, armeni, macedoromâni, au avut un rol important în dezvoltarea comerțului exterior al Transilvaniei. Companiile „grecești” își propuneau să fie asociații de negustori reuniți de interesele comune, scopul lor fiind obținerea de privilegii care să permită asociațiilor o mai bună desfășurare a activității comerciale. Aceste companii au avut un statut special față de celelalte companii din vremea respectivă, deoarece nu au avut sprijinul direct al Imperiului Otoman sub a căror autoritate se aflau majoritatea

membrilor. De la sfârșitul secolului al XVII-lea, când Transilvania a trecut sub stăpânirea habsburgilor, autoritățile vieneze au fost interesate de dezvoltarea comerțului orientat și au preferat o asociație organizată care să poată garanta membrilor săi respectarea regulilor stabilite de autoritatea centrală și îndeplinirea obligațiilor fiscale. În secolul al XVIII-lea, câțiva negustori macedoromâni, membri ai companiilor „grecești” din Brașov și Sibiu, și-au fondat propriile companii și au încercat să obțină cetățenia în orașele respective pentru a putea obține privilegiile care erau destinate doar cetățenilor, valoarea mărfurilor comercializate de companiile individuale fiind reprezentativă pentru importanța lor în cadrul comerțului transilvănean. Minoritari din punct de vedere etnic, dar majoritari din punct de vedere al cantității produselor comercializate, negustorii implicați în comerțul transilvănean, indiferent de originea lor, au avut o contribuție decisivă la dezvoltarea comerțului exterior al acestei provincii.

Mihai GEORGIȚĂ, *Biserica românească din Comitatul Bihor și calvinismul în prima jumătate a secolului al XVII-lea*

Biserica românească din comitatul Bihor a fost una dintre cele mai supuse prozelitismului de origine calvină. Succesul în rândul preoților români a fost cu atât mai consistent cu cât religia calvină a devenit în Transilvania religia oficială a statului prin faptul că principii Transilvaniei deveniseră calvini ei înșiși. Atragerea de preoți români la calvinism a fost făcută atât prin distribuirea de cărți religioase traduse în limba română, dar cu un conținut religios calvin, cât și prin oferirea de privilegii și avantaje materiale preoților care treceau la această religie. Trecerea preoților români la calvinism este dovedită de numeroase documente de epocă, așa cum sunt ele relevate de actualul studiu.

Cristian APATI, Ioan CIORBA, *Pentru o istorie a alimentației: noi documente privind cultura cartofilor în Crișana în a doua parte a secolului al XVIII-lea*

Acest articol se bazează pe două directive inedite identificate în Arhivele Naționale – Direcția Județeană Bihor, cu privire la cultivarea cartofilor și acțiunile autorității pentru acest scop. Studiul prezintă documente dintr-o serie mai lungă, publicată deja de I. Găvănescu într-o lucrare, tipărită în 1940. Pentru o mai bună înțelegere a acestora, am găsit util să prezintăm, în anexe aceste documente, pentru că toate acestea se demonstrează răspândirea acestei plante în lumea rurală din Crișana celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea.

Petru ARDELEAN, *Aspecte ale emigrației românești în Statele Unite ale Americii de la începutul secolului al XX-lea, reflectate în corespondența unui emigrant cu familia*

Una dintre problemele cu care s-a confruntat lumea rurală transilvăneană la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a fost, fără îndoială, imigrația în masă pentru a reuși un mod de trai mult mai bun. Aspectul, complexitatea și amploarea luată de acest fenomen sunt o consecință a crizei economice, sociale, demografice, psihologice de care se lovea lumea rurală. Acest lucru se reiese dintr-o serie

de scrisori trimise familiilor care au rămas în țară. În acest articol este vorba despre un asemenea studio de caz, corespondența lui Ioan Ardelean, din Ucuriș, județul Bihor, cu rudele rămase în țară.

Radu MILIAN, *Dezbateri parlamentare și de presă din România în perioada neutralității (1914-1916)*

O serie de discursuri ținute la tribuna Senatului și Camerei Deputaților în anii 1914-1916 au încercat să schimbe poziția de neutralitate a României din această perioadă. Cei mai mulți deputați au susținut necesitatea intrării României în război alături de Antantă pentru împlinirea unității naționale depline. Un grup, mai mic, a pledat pentru păstrarea tratatelor și pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale, fluturând amenințarea rusă. Manifestări de tip politicianist au continuat și dincolo de tribuna Parlamentului, în mass-media, unde se încerca atragerea în dezbateri a unor personalități ale vieții românești culturale și științifice.

Marius-Răzvan MESZAR, *Colonizarea țăranilor în Ineu, județul Arad, prin reforma agrară din 1921*

Prin reforma agrară din 1921 în județul Arad s-au creat mai multe sate formate din coloniști. Una dintre acestea a fost și colonia Traian din Ineu, județul Arad. Aceasta a fost înființată în 1928 din coloniști veniți veniți din satele Drauț, Dud, Arăneag, Agrișul-Mare, Pecica, Budesti și Brusturi. Colonia a fost fondată în apropiere de satul Ineu. Fiecare familie a primit 5 hectare (lot și pășuni), și de asemenea, de 400 stânjeni, în scopul construirii de gospodării proprii. Coloniști din Budesti și Brusturi au adus cu ei mentalitatea lor bazată pe obiceiurile de munte. Amestecarea este uimitoare. Astăzi, colonia Traian, este un sfert din orașul Ineu. Este un loc unde casele coloniștilor originali: grajduri, îmbrăcăminte și instrumente pot fi încă găsite. Acest studiu se bazează pe informații arhivistice și pe informații de istorie orală.

Gabriel MOISA, *Istoriografie – istorie – politică. Istoriografia românilor din Ungaria referitoare la trecutul istoric al comunității (1920-2010)*

Începând cu anii 1918-1920 românii din Ungaria au intrat într-o perioadă istorică destul de complicată. După ce vreme îndelungată au făcut parte dintr-un corp comun românesc deciziile Conferinței de Pace de la Paris i-au aruncat în afara noului stat român, ajungând într-un spațiu „periferic” nu numai sub aspect geografic ci și cultural, politic, bisericesc și economic. Deși cunoscuse de-a lungul timpului condiția minoritarului în Transilvania, comunitatea românească rămasă în Ungaria trianonică a trecut într-o nouă etapă. Ruperea de blocul românesc transilvănean a condus la anularea drepturilor politice, profesionale și culturale, iar cele economice au fost mult restrânse din motive naturale

prin anihilarea raporturilor cu orașele și târgurile rămase în România: Oradea, Salonta, Chișineu Criș, Arad, de care erau dependente. Acesta a fost impactul major și imediat după trasarea granițelor întrucât din spații „centrale” satele românești din Ungaria deveneau „periferii” îndepărtate de orice centru economic. Dar dacă aceste aspecte au fost rezolvate în timp pe măsura integrării/asimilării populației românești, comprimarea celorlalte coordonate românești minoritare (culturale, politice, profesionale) au grevat puternic asupra evoluției comunității românești din Ungaria ultimilor aproape 100 de ani.

Cercetarea istorică a elitei minoritare românești din Ungaria a semnalat unele dintre neajunsuri. Acest fapt nu a fost însă posibil decât după căderea comunismului și cu „măsură”. Totuși, istoriografia românilor din Ungaria a abordat unele aspecte sensibile ale prezenței lor acolo precum: consecințele Trăianonului, începuturilor românilor din Ungaria trianonică, asimilarea etnică sau condiția cercetătorului istoric român din Ungaria.

Cornelia ROMÎNAȘU, Radu ROMÎNAȘU, *Contribuții la istoricul asociației ortodoxe "Oastea Domnului" – filiala din Beiuș – în perioada interbelică*

După Marea Unire din 1918, statului național unitar a preluat principalele direcții care vizau dezvoltarea culturală a societății. Treptat, în timp, s-au auzit unele voci care au susținut existența unei crize în biserica ortodoxă românească. În accepțiunea unora, această instituție nu a putut ține pasul cu schimbările din perioada interbelică. Pentru a păstra o notă de echilibru între mai multe puncte de vedere exprimate, trebuie să precizăm că instituția sa străduit, pe toată perioada dintre războaie, să transforme propriul cler într-un factor spiritual extrem de dinamic. În plus, sentimentul religios a contribuit, în colaborare cu alte instituții, la sprijinirea actului cultural al românilor. În acest context, "Oastea Domnului" a apărut ca o mișcare pentru reînnoirea morală a societății. Inițiată la Sibiu, de către preotul ortodox Iosif Trifa (1888-1938), la 1 ianuarie 1923, cu binecuvântarea Mitropolitului Ardealului, Nicolae Bălan, "Oastea Domnului" s-a ridicat încă de la începuturile sale împotriva a două flageluri care bântuiau societatea românească: alcoolismul și jurământul. Treptat, el a extins acțiunea sa împotriva tuturor patimilor, care, în opinia liderului acesteia, dezhumanizau omul și îl făceau să se înstrăineze de viața creștină autentică.

Adriana RUGE, *Arhitectura ecleziastică românească din bihorul interbelic. Estetica fațadelor*

Dezvoltarea arhitecturii ecleziastice din perioada interbelică a fost condiționată și de factori politici, economici și religioși. Prin unirea din 1918, românii care trăiau în provinciile recent unite cu Vechiul Regat au obținut drepturi depline în exprimarea convingerilor lor religioase. Acest fapt a fost urmat de punerea în aplicare a unui proiect

de revitalizare a spiritualității românești într-o nouă realitate politică și religioasă, care a favorizat stabilirea / restabilirea episcopiilor ortodoxe în Transilvania, inclusiv cea de la Oradea. Acest context a creat condițiile necesare pentru o campanie de clădire impresionantă cu program religios. Episcopul Ortodox de Oradea, Nicolae Popoviciu, a exprimat dorința de a ridica o catedrală în anul 1937. El a numit-o Catedrală Soarelui. Monumentul urma să fie construit în conformitate cu planurile elaborate de către arhitectul George Cristinel. Planurile au rămas însă neidentificate până în prezent

Lucia CORNEA, *Date privind activitatea filialei Oradea a Ateneului Român (1925-1940)*

În 1865, la București, era fondată Societatea Ateneul Român în scopul realizării unui acces mult mai facil al poporului la cultură. Primele filiale ale Ateneului Român au apărut în anul 1866, iar după Unirea cea Mare din 1918, asemenea filiale au luat ființă și în Transilvania. Așa a apărut la Oradea, în 1925, Filiala Oradea a Ateneului Român, condusă între cele două războaie mondiale de juristul Bogdan Ionescu (1925-1934), medical Ioan Glăvan (1934-1938) și profesorul George Bota (1938-1940). Filiala orădeană și-a încetat existența în septembrie 1940, odată cu aplicarea deciziilor Dictatului de la Viena. De-a lungul celor 15 ani de activitate aceasta a avut un rol important în răspândirea culturii naționale în spațiul rural al județului Bihor.

Ioan F. POP, *Obscuritatea limbajului totalitar*

Sistemul totalitar se bazează întotdeauna pe constrângere dar și pe obscuritatea limbajului totalitar. Acesta era impus atât persoanelor cât și colectivelor mai mari. Limbajul obscur de tip totalitar era practicat de multe ori subliminal dar și în mod direct. Aluziile ideologice, alături de informații false au produs multă confuzie și, nu de puține ori, s-a produs o identificare a limbajului totalitar cu adevărul istoric.

Iudita CĂLUȘER, *Donația familiei Ștefănică din Beiuș*

Spiritul filantropic și spiritul de donare au fost elemente care au caracterizat societatea românească pentru o perioadă lungă de timp. Donatorii înțeles întotdeauna că prezența bunurilor luate de către specialiști în domeniu. Un astfel de colecționar pasionat, mai ales de cărți, a fost Dr. Constantin Malinas care a reușit să intre în posesia unor documente care aparțin familiei Ștefănică, o familie de intelectuali din Beiuș. Un membru al acestei familii i-a încredințat lui Constantin Mălinaș o serie de caiete și documente. După dispariția lui Constantin Malinas, documentele au ajuns la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea sub numele de "Donația de familie Ștefănică din Beiuș". Donația conține 26

de caiete și oferă informații referitoare atât la colecțiile de cărți de familie cât și la evenimente culturale desfășurate în Beius, în perioada 1905-1947.

Olimpia MUREȘAN, *About corrosion and conservation problems of iron artefacts coming from Oradea fortress*

În timpul săpăturilor arheologice din cetatea Oradea, începând cu anul 1991, au fost descoperite numeroase piese metalice. Artefactele sunt drastic corodate, mai ales cele de fier. Având în vedere această situație restaurarea acestora devine extrem de dificilă. Pentru început, pentru a cunoaște stadiul de coroziune trebuie realizate o serie de investigații care să împartă artefactele descoperite pe categorii / grade de urgență, și ce intervenții pot fi utile. Din această cauză, analiza compoziției are o mare relevanță. Studiul de față discută tocmai această chestiune.

Nicolae NISTOROIU, *Cetatea de pământ de la almasu Mic (comuna Sîrbi, județul Bihor). Precizări privind descoperirea unei fortificații de tip "pinten barat", necunoscută până acum în literatura de specialitate*

Pe 20 iunie 2010, în timpul unei activități de teren am descoperit o cetate pe un deal la un kilometru sud de satul Almasu Mic, pe partea inferioară a văii Almas. Cetatea se află pe un deal care domină valea și este acoperit de pădurea Țăclu. Este greu de spus din ce secol este cetatea pentru că nu există obiecte ceramice. Studii suplimentare vor determina acest lucru. Prin acest articol se dorește a atrage atenția asupra existenței unei cetăți în această zonă. Este sarcina de studii suplimentare pentru autorii din județul Bihor.

CRISIA 2011

Călin Ghemiș, Jean Clottes, Bernard Gely, Francoise Prud'homme, O descoperire arheologică de excepție – „Galeria desenelor” din Peștera Coliboaia, Munții Apuseni (România)

Situată în versantul drept al văii Sighiștelului, la o altitudine de 560 metri, peștera Coliboaia face parte dintr-un sistem carstic mai vast, denumit „Dealul Secăturii - Coliboaia”. Portalul orientat est-vest are dimensiuni considerabile, intrarea în peșteră fiind de dimensiuni medii, după coborârea unei pante de aproximativ 1,50 – 2,00 metri, se pătrunde într-o sală de dimensiuni considerabile cu prăbușiri. Pentru a ajunge în galeria activă a acestei cavități trebuie traversat un lac natural, rezultat din prăbușirea tavanului „Sălii mari”.

Această galerie este în întregime drenată de apele unui pârâu subteran, pe câteva segmente de parcurs acesta formează trei sifoane, cu dimensiuni variabile, după traversarea acestora se ajunge într-un sector în care galeria se bifurcă, galeria principală

continuă, iar după escaladarea unei cascade din calcit se pătrunde în „Galeria Desenelor”, situată la o altitudine de aproximativ 7 metri de la nivelul actual de călcare din peșteră.

Desenele în negru, au fost realizate probabil în cărbune de lemn, reprezentând animale incluzând bizoni, cai, animale nedeterminate (cal sau felină), unul sau poate două capete de urși, un posibil mamut și capete de rinoceri. Sunt vizibile, de asemenea, unele gravuri.

Cristian Ioan POPA, *Obiecte de metal din locuirea coțofeni de la Bănița-Peștera Bolii (jud. Hunedoara)*

Locuirea Coțofeni de la Bănița-Peștera Bolii este puțin cunoscută în literatura de specialitate. Singurele cercetări sistematice întreprinse aici în anul 1988, de către Ioan Andrițoiu (Deva) și Tiberiu Mariș (Hunedoara) au dus la descoperirea unui foarte bogat material arheologic (ceramică, obiecte de piatră, os, corn, metal) ce provine din câteva amenajări antropice (locuințe, vetre) ce se datează în cursul fazei Coțofeni III. În această lucrare au fost prezentate cele cinci piese de metal descoperite cu prilejul acestor săpături: două sule, un ac, un pandantiv și un lingou. Dacă sulele sunt artefacte comune culturii Coțofeni din faza finală, atât pandantivul cât și lingoul reprezintă unicate în acest mediu cultural. Pandantivul de cupru imită artefacte similare lucrate din piatră, întâlnite în cultura Coțofeni. Analizele metalografice ale lingoului au stabilit că acesta este din cupru, cu un procent de 0,246 % As.

Sanda Băcuet-Crișan, *Vasele miniaturale în descoperirile arheologice așezările neolitice din județul Sălaj*

Prin cercetări arheologice mai vechi și mai noi, suntem azi în măsură să precizăm principalele forme de manifestare culturală din neoliticul timpuriu și până la finele eneoliticului dezvoltat. Au fost descoperite așezări ale culturii Stračevo-Criș faza IIIB, apoi IVA și IVB (11 situri), ale grupului Pișcolt (6 situri), complexului Cluj-Cheile Turzii-Lumea Nouă-grupul Cluj mai nou cultura Zau (5 situri), culturii Oradea Salca-Herpaly (2 situri), culturii Tiszapolgar A și B (20 situri) și culturii Bodrogkeresztur/Orizontul toartelor pastilate (3 situri). La aceste se adaugă alte zeci de așezări care nu au putut fi atribuite cu exactitate. Dintre sutele de situri neo-eneolitice doar 13 au supuse unor cercetări arheologice preventive sau sistematice, unele cu rezultate notabile. Amintim siturile de al Zăuan “Dâmbul Cimitirului”, Porț “Corău”, Pericei “Keller tag”. Din numerosul material arheologic rezultat în urma cercetărilor, am ales ca în studiul de față să prezentăm forme ceramice mai puțin evidențiate în literatura de specialitate, și anume vasele miniaturale.

Ioan F. Pop, *Elenismul și cultura creștină*

Cu toate că există unele păreri care înclină să considere religia și cultura ca fiind două forme distincte al spiritului uman, evoluând oarecum tangențial, în cele din urmă ele se condiționează și potențează reciproc. Între ele s-au creat și se dezvoltă multiple legături și raporturi care, în perspectivă diacronică, duc la influențe reciproce și la biunivoce adaptări, la sincronisme care pot modifica însăși esența spiritualității umane. După cum religia nu trebuie privită nici ca fiind subordonată *de facto* conceptului mai larg de civilizație. Natura raportului lor oscilează în funcție de contextul istoric în care evoluează, în funcție de capacitățile omului de a se deschide spre sinele său *lărgit*, spre celălalt, dar mai ales spre transcendentalitate. Predominanța unor elemente ale acestui raport reprezintă chipuri ale *umanului* sedimentate pe oglinda temporalității.

Florin Sfrengu, *Archaeological Discoveries in the Bistra Stream Area, (First Half of the 1st Millennium a.d.)*

Lucrarea prezintă o serie de descoperiri arheologice din zona râului Bistra din județul Bihor datând din primul secol î.Hr. până în secolul 6 d.Hr. În zona cetății dacice de la Sacalásau, există o gamă impresionantă de descoperiri care par să aparțină unui tezaur dacic de argint datând din secolul 1 AD. Descoperirile arheologice de la Voivozi - Cilogos arată existența unor daci liberi de-a lungul râului Bistra, în epoca romană. Acest nivel de locuire datează din secolul al treilea, sau, probabil, la începutul secolului al patrulea. În 1970, un tezaur important a fost descoperit la Tauteu. Acesta este alcătuit din două cupe de argint. Acesta a fost publicat în 1973 de către S. Dumitrașcu și a fost considerat ca aparținând herulilor de origine germanică.

Ioan Crișan, *Considerații cu privire la prezența pecenegilor în Crișana*

Prezența pecenegă în Crișana este ilustrată prin toponime, hidronime și antroponime. În ceea ce privește partea arheologică, se poate afirma doar că există descoperiri de morminte cu arme, cu ofrande de părți de cai sau cu piese de harnașament, caracteristice populațiilor stepice și un tip de artefact adaptat unui mod de viață bazat pe creșterea animalelor. Este căldarea de lut a cărei prezență, pusă în corelație cu alte surse, poate ajuta la cunoașterea realităților istorice dintr-o anumită perioadă.

Dan Băcuet-Crișan, Alexandru V. Matei, *Morminte de incinerare medievală timpurie descoperite la Zalău „Dealul lupului/Farkas domb” (jud. Sălaj)*

Situl este dispus în punctul “Dealul Lupului/Farkas Domb” (pe un platou larg), zonă cunoscută și sub denumirea de “Aeropot”, iar mai recent zona Fabricii Michelin. Platoul este mărginit la vest de valea Mâții, iar în partea nordică de valea Zalăului. Primele informații arheologice datează din anul 1983 când aici a fost identificată o așezare neolitică. În anii 2003, 2004 și 2005 au fost efectuate cercetări preventive datorate unor proiecte utilitare și edilitare de mare anvergură, cercetări care au relevat bogăția și varietatea vestigiilor arheologice existente în acest punct: două castre romane de marș (din pământ și lemn), o necropolă barbară, o așezare medievală timpurie, o necropolă neolitică și alte vestigii preistorice.

Atenția noastră se îndreaptă spre mormintele de incinerare medievală timpurie descoperite la Zalău “Dealul Lupului/Farkas Domb” în urma cercetărilor preventive efectuate în 2004 și 2005. Până în prezent au fost descoperite numai cinci morminte de incinerare medievală timpurie, două în anul 2004.

Doru Marta Călin Ghemiș, *Cuțite de luptă medievală descoperite în județul Bihor*

Nota de față reprezintă integrarea în circuitul științific a două descoperiri arheologice fortuite, două cuțite medievale de luptă, piese relativ rare în spațiul transilvan. Prima piesă este un cuțit mare de luptă cu lama dreaptă, cu un singur tăiș și vârf ascuțit. Lungimea totală a cuțitului este de 46 cm.; lungimea lamei atinge 35,5 cm., lățimea maximă fiind de 4,7 cm. În cazul mânerului, păstrat parțial, se observă patru găuri de fixare a plăselei. Lungimea mânerului este de 10,5 cm, lățimea de 3,1 cm. În cazul ambelor componente ale piesei grosimea atinge 0,7 cm. Arma a fost descoperită cu ocazia unor extracții de nisip din albia Crișului Negru, în apropierea localității Batăr. A

doua piesă este de asemenea un cuțit mare de luptă, cu un singur tăiș și vârf ascuțit. Lungimea totală este de 44,5 cm, cea a lamei de 35 cm, în cazul mânerului, păstrat parțial, avem 9,5 cm. Lățimea lamei este de 4,8 cm, cea a mânerului de 3,2 cm, grosimea ambelor componente fiind egală, 1,1 cm. La mâner se disting două găuri de fixare a plăselei. Piesa a fost descoperită în urma unei periegeze, la sud – vest de Oradea, pe arealul actualului parc industrial local.

CORINA TOMA, *Un tezaur monetar descoperit în localitatea Cristur (jud. Bihor) (circulația talerilor în Crișana în a doua jumătate a secolului al XVI-lea)*

În numerele precedente ale revistei au fost publicate câteva dintre tezaurelor monetare medievale păstrate în colecția muzeului orădean, serie care continuă cu publicarea unui nou tezaur descoperit, în condiții necunoscute, în localitatea Cristur (Creștur sau Apátkeresztúr, com. Abrămuț, jud. Bihor).

Singurele informații privind descoperirea monetară de la Cristur sunt oferite de compoziția tezaurului (68 monede), cu rezerva că nu putem preciza dacă tezaurul a fost recuperat în întregime sau se păstrează doar parțial. Conform compoziției actuale, depozitul monetar de la Cristur aparține seriei de tezaure alcătuite din taleri bătuți în monetării din apusul și centrul Europei (ținuturile germano-austriece, Țările de Jos spaniole și Provinciile Unite ale Țărilor de Jos) și tripli groși emiși după standardele monetare poloneze (Uniunea polono-lituaniană, Riga, Transilvania), ambele categorii monetare emise, *grosso modo*, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (1547-1600).

ADRIANO PAPO, *György Martinuzzi Utyeszenics și regina Isabella Jagellone: protagoniști și rivali ai istoriei Ungariei în secolul al XVI-lea.*

Isabella Jagello (1519-1559) a fost fiica lui Bona Sforza, contesa de Bari, și a lui Sigismund I Jagello, regele Poloniei. La doar douăzeci de ea sa căsătorit cu regele Ungariei, Ioan Szapolyai. Isabella a fost o femeie de cultură: ea a crescut în palatul regal din Cracovia, în mijlocul Renașterii poloneze. După moartea regelui Ioan (1540), Ioan Sigismund, a fost numit judecător suprem, de asemenea. Martinuzzi a fost, de asemenea, comandantul-șef al armatei transilvănene, așa încât el a concentrat toată puterea în mâinile sale. Înainte de moartea sa, el a fost numit arhiepiscop de Esztergom (primat al Ungariei) și cardinal al Bisericii Romano-Catolice. Între Gheorghe Martinuzzi și regina Isabella au izbucnit numeroase disensiuni, care nu s-au încheiat până la dispariția celor doi.

Mihai Georgiță, *Înnobilarea Preotului Român Calvin Ioan Din Alamor (1643)*

Un preot, Oprea din Alamor, se afla în fruntea unei delegații a locuitorilor din Ocna Sibiului, de confesiune ortodoxă, care solicita judeului prim al orașului în 17 iunie 1609 și predicatorului calvin Gheorghe Alvintzi, membru al sfatului, să le permită locuitorilor români din Ocna Sibiului să frecventeze biserica ortodoxă din oraș zăvorâtă la acea dată, dar pe care a ridicat-o, împotriva voinței sfatului, vistierul Vasile, cămăraș de ocna aici în timpul stăpânirii lui Mihai Viteazul. În schimbul acestei permisiuni a frecventării bisericii românești, credincioșii s-au angajat, sub jurământ și penalități, să sprijine financiar, sub forma unei taxe anuale, ridicarea și întreținerea bisericii calvine. Iată un preot din Alamor la 1609 luptând pentru drepturile credincioșilor români din

Ocna Sibiului. Cum a ajuns ca acești preoți din Alămor să accepte calvinismul, ne ajută până în prezent doar diploma de înnobilitare.

Descoperită recent de noi în arhivele mureșene, o copie autenticată după originalul diplomei, ne-a permis să înlăturăm orice dubiu și să reliefăm importanța deosebită a acestui document pentru istoria ecleziastică a românilor transilvăneni. Copia, executată la Cluj în 12 decembrie 1790, așa cum ne asigură cei doi responsabili cu autentificarea, Daniel Szigethi (cancelist) și Samuel Betsek (asistentul său), a fost redactată conform cu originalul fără a adăuga nimic în plus sau, din contra, a eluda ceva cu bună știință. Astfel, în 16 martie 1643, preotul Ioan din Alămor, care atinsese venerabila vârstă de 80 de ani, a fost înnobilitat împreună cu fiul său Nicolae de către principele Gheorghe Rakoczi I. Motivația înnobilării-deosebit de interesantă pentru studiul nostru-arată că acest preot al bisericii românești din Alămor recent s-a convertit și a acceptat să se unească în credința calvină („Honorabilis Ioannis Alumoris alias Pastoris Ecclesiae possessionis Valachalis Almor ac certarum Ecclesiarum Valachalium ad genuinam Orthodoxae Professionis unionem recenter conversarum scioris faedumenta cesionem”).

Florina Ciure, *Studenți transilvăneni la Universitatea din Padova în secolul al XVII-lea*

Începând încă din secolul al XIV-lea, numeroși membri ai clerului catolic ungaro-transilvan, ca și mulți cancelari și notari, și-au desăvârșit studiile la universitatea padovană. În primele trei secole de existență (1222-1526), Universitatea din Padova a primit în aulele sale 205 studenți din Regatul Ungariei. Între aceștia și studenți din spațiul transilvănean. În ceea ce privește originea lor, aceștia erau în marea lor majoritate maghiari și sași, în mai mică măsură românii din Transilvania putând accede spre a studia în treptele secundare de învățământ, care le-ar fi înlesnit accesul la studiile universitare.

Edith Bodo, *Sistemul robotei pe domeniile Episcopiei romano-catolice și greco-catolice de Oradea*

Robota, o realitate a vieții de zi cu zi a țăranului epocii moderne și nu numai, era una din cele mai grele sarcini, atât datorită înzestrării slabe a gospodăriilor țărănești cu inventar viu și mort, a distanțelor mari și a drumurilor greu accesibile, cât și datorită tendințelor stăpânilor de a spori numărul zilelor de robotă.

Urmărind conscrierile urbariale ale provizoratului de Oradea, se poate constata că în decursul a 26 de ani, între 1791-1817, robota are valori fluctuante, când mai mari, când mai mici, neputând afirma că aceasta a fost într-o continuă ascensiune. Astfel că, între anii 1791-1810, numărul zilelor de robotă, atât iugale, cât și manuale, înregistrează pe ansamblu o ușoară scădere între anii 1810-1815 acestea cresc ca mai apoi, între 1815-1817 să scadă din nou. Dar, de-a lungul întregii perioade primează robota manuală ca o dovadă a slabei înzestrări cu animale a gospodăriilor țărănești.

Ioan Goman, *Aspecte privind adaptarea la economia de schimb a marilor proprietari de pământ din Crișana în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea*

Prefacerile economice din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea vor fi puternic marcate de acțiunile întreprinse de autoritățile habsburgice în cadrul planurilor de modernizare a societății. Din dorința de a recupera decalajul economic avut față de puterile occidentale și de a ridica economic noul imperiu dunărean

la nivelul statutului său de mare forță politică, Curtea de la Viena intervine prin măsuri reformatoare, impune cel mai adesea de sus în jos, sub forma dirijismului de stat, în mai toate sferele de activitate.

Reușita acțiunilor reformatoare inițiate de stat în plan economic va fi condiționată de adaptabilitatea structurală a domeniului, principalul cadru al derulării vieții economice în această perioadă, la măsurile de modernizare impuse de autoritățile politice.

Cu toată dorința stăpânilor de pământ față de păstrarea modului de producție feudal, odată ce rolul monedei în economie crește vor apare noi standarde ale bunăstării. Pe măsură ce prestigiul social începe să se identifice din ce în ce mai mult cu sumele de bani dobândite și din ce în ce mai puțin cu întinderea suprafețelor deținute, receptivitatea nobililor față de nou se mărește. În fața unor nevoi crescânde, stăpânul de pământ se vede nevoit să acorde mai multă atenție productivității. Nobilul realizează, din ce în ce mai mult, că stăpânește o unitate economică capabilă să producă bunuri și nu doar un drept de proprietate, în virtutea căruia putea pretinde numai obligații supușilor. Domeniul începe să treacă printr-o transformare structurală din ce în ce mai vizibilă. Întemeiat până atunci mai mult pe prestații ale supușilor, trece acum la o fază superioară de organizare în care prioritară devine producția și economia proprie. O economie încă predominant agrară, bazată pe valorificarea extensivă a suprafețelor cultivate (care rămâne încă idealul economic al nobilimii), dar una, însă, mult mai atentă la *profit*.

GIANFRANCO GIRAUDO, *Patriotism și devoțiune în revoluția venețiană 22 martie 1848-31 august 1849*

Acest articol analizează unele aspecte ale vieții de zi cu zi în Veneția în timpul revoluției pașoptiste. Mai întâi am examinat devoțiunea populară față de Fecioara, care a fost considerat protectorul iubit al Serenissimei Republici. Apoi am analizat atitudinea Patriarhului, care a fost un umanist bine cunoscut și mai presus de toate un politician deplin. În cele din urmă, am prezentat câteva pliante și reviste satirice care au fost publicate în acei ani. La sfârșitul studiului am ajuns la concluzia că insurecția din Veneția și întreaga Risorgimento a fost o mișcare unitară.

DOINA-GABRIELA ANANIE, *Macedoromâni din Bihor. Oameni și fapte*

În secolul al XVIII-lea, în urma prigonirilor pornite de turcii musulmani împotriva populației de origine creștină, românii din Grecia și Macedonia au hotărât să treacă Balcanii și să se stabilească la nord de Dunăre, în Ungaria, Polonia, Galiția. Când vorbim despre prigoniri ne gândim mai ales la distrugerea orașului Moscopole, azi Voskopoje, situat în sud-estul Albaniei, de către Ali Pasha în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care pe atunci era al doilea oraș ca mărime și importanță după Constantinopol; orașul avea o populație numeroasă, câteva zeci de mii de locuitori, biserici, o tipografie și chiar o Academie. Distrugerea orașului Moscopole va fi „evenimentul major care a accelerat mișcarea deja începută de emigrare a aromânilor și-i va da amploarea unui exod”. După distrugerea acestui mare centru cultural și comercial, familiile avute se vor îndrepta spre centre din Imperiul Habsburgic, iar cele mai sărace spre Macedonia și Serbia.

Printre acești emigranți, îi întâlnim atât pe acei negustori care practicau comerțul ambulant, cât și pe cei grupați în așa numitele „companii”, capabile să poarte tratative la cel mai înalt nivel. O bună parte dintre aceștia au poposit și în zona Bihorului; după alungarea turcilor în 1692 s-au stabilit la Oradea unde treptat au reușit să pună pe picioare

comerțul decăzut. Aceștia au avut „o mică organizație bisericească ortodoxă” în Oradea-Velența, iar slujbele se țineau la biserica ortodoxă sârbă. Cum nu avea un preot stabil, comunitatea aducea călugări de la Muntele Athos, care poposeau aici pentru o vreme, după care se îndreptau spre alte nuclee aromânești din orașele Ungariei: Szentes, Agria, Mișcolt, Budapesta ș.a..

ELENA CSOBAI, EMILIA MARTIN, *Comunitățile românești din județele Hajdú-Bihar și Szabolcs-Szatmár*

Prezența românilor în bazinul celor trei Crișuri poate fi atestată documentar încă din veacul al XIII-lea. Despre românii prin părțile Crișului Negru, de pe feuda episcopiei din Oradea se pomenește prima dată în 1294, dar existența lor se întinde și poate fi urmărită și în Nyírség, în comitatele Szabolcs-Szatmár.

Istoria românilor de pe actualul teritoriu al Ungariei, începând cu secolul al XVIII-lea, poate fi cunoscută mai ales prin intermediul documentelor păstrate în arhivele bisericești. Conform documentelor existente, românii din Bihar, Szabolcs și Szatmár, în marea lor majoritate, s-au stabilit pe locurile și în localitățile de azi la sfârșitul secolului al XVII-lea, în cursul secolului al XVIII-lea și, în unele cazuri, în secolul al XIX-lea. În veacurile următoare, migrația iobagilor care, căutând condiții de trai mai bune, s-au mutat spre câmpie, a continuat.

CORNELIA ROMÎNAȘU, *Câteva aspecte privind activitatea cultural-filantropică inițiată de banca „Râureana” din Copalnic-Mănăștur (1892-1918)*

La sfârșitul secolului al XIX-lea, pe fundalul evoluției Transilvaniei pe drumul dezvoltării relațiilor de tip capitalist, în cadrul monarhiei dualiste, ies în evidență unele trăsături particulare în dezvoltarea zonelor demografico-etnografice din vestul și nord-vestul Transilvaniei.

În acest spațiu, agricultura continua să fie principala ramură a economiei. Ea a evoluat, de multe ori, contradictoriu. În perioada precizată, marea proprietate de tip feudal din Transilvania a cunoscut, în general, un proces de regres. În comitatele din vestul și nord-vestul provinciei, pe prim plan se situa procesul de consolidare a marii proprietăți de tip capitalist, care s-a dezvoltat mai pronunțat decât în alte părți ale Transilvaniei. Ca urmare, pentru accelerarea procesului de producție, erau necesare cât mai multe mașini agricole și aplicarea unor noi metode agrotehnice. Toate aceste cerințe nu puteau să se materializeze fără investiții bănești consistente.

RADU ROMÎNAȘU, *Contribuții la istoricul asociaționismului cultural românesc din bihor. despărțământul „Astrei” din Marghita (1910-1918)*

Despărțământul Marghita al „Astrei”, a fost al patrulea, în ordine cronologică (după despărțământele din Beiuș, Oradea și Ceica), înființat în Bihor. Organizarea unor asemenea așezăminte culturale în Bihor a fost rezultatul unui proces de durată, pregătit cu multă minuțiozitate de către intelectualii locali, care au participat activ la eforturile societății pentru ridicarea prin cultură a națiunii române din monarhia bicefală.

Intelectualitatea a așteptat momentul prielnic, când *Astra* va acționa energic, în sensul înființării unor filiale în Maramureș, Crișana și Banat.

Ideea înființării noului despărțământ bihorean a prins contur în cadrul adunării de inaugurare a „institutului financiar” *Luncana*, desfășurată la 14 iulie 1910. La întrunire au

participat intelectuali și săteni români din Marghita și satele limitrofe, care au hotărât organizarea unui nou despărțământ al Asociației, la Marghita. S-a urmărit ca noua filială a „Astrei” să preia sub coordonarea sa culturală toate comunele românești din jur, care până la acea dată erau subordonate despărțământului orădean înființat în anul 1900.

Decizia românilor din această zonă a fost comunicată Comitetului Central al „Astrei” de către dr. Dionisie Stoica, Sibiu, aprobând solicitarea. Astfel, ședința de constituire a despărțământului s-a desfășurat la 16 octombrie 1910. Ca director al despărțământului a fost ales Dionisie Stoica.

CORINA MOISA, GABRIEL MOISA, *Date privind evoluția instituțiilor sanitare din județul Bihor*

Primele institutii medicale din judetul Bihor apar în interiorul mănăstirilor sau în apropierea bisericilor. Inițial, ele nu au avut un profil bine definit și serveau drept locuințe călătorilor în vârstă, persoanelor bolnave sau rănite, precum și celor săraci. La adunarea generală a județului din 21 septembrie 1804, s-a ridicat problema finanțării unei noi clădiri. Începând cu 1853, spitalul a primit statutul de "spital public". După 1861, spitalul a fost pus sub controlul administrativ al unui comitet de spital, care includea printre membrii aleși: consilieri județeni, medici primari și secundari ai spitalului, un casier, avocat și greșierul județului. Președintele era prefectul. După ce a primit această formă de organizare spitalul a devenit Spital Județean, titulatură pe care a avut-o până de curând.

LUCIA CORNEA, *Vechi ateliere fotografice orădene. patroni, personal angajat, ucenici*

Categoriile profesionale care au lucrat în atelierele fotografice orădene de-a lungul timpului sunt destul de sumar cunoscute astăzi datorită dificultății de a reconstitui încadrarea cu personal a acestora. Informațiile sunt puține și sporadice și provin din surse diferite. Am utilizat pentru această lucrare: câteva vechi registre păstrate în Arhiva Primăriei Municipiului Oradea (*Indexul patronilor cu ucenici; Registrele patroni-angajați; Registrul contractelor de ucenicie*), anunțurile din presă postate de fotografii-patroni în vederea angajării de personal, alte diverse anunțuri și știri apărute în presa profesionistă, dar și în presa locală. Am avut, de asemenea, la dispoziție mărturiile câtorva vechi fotografi orădeni, intervievați în jurul anului 2000: Olga Weisz-Grünfeld, Olah Ida, Balog-Eidlitz Ilona. Câteva informații utile am găsit și în fondul *Asociația Micilor Meseriași Oradea* păstrat la Arhivele Naționale, Direcția Județeană Bihor.

În mod firesc, personalul atelierelor fotografice a evoluat în timp. La început, la mijlocul secolului 19, fotograful, adevărat pionier al unei noi profesii, era capabil să facă față singur cererii publicului, destul de mică în condițiile în care la ora aceea fotografia era încă un obiect de lux. Cu trecerea anilor, pe măsură ce dificultățile tehnice de realizare a fotografiei au fost surmontate una după alta, fotografia a devenit treptat din ce în ce mai ieftină, deci accesibilă unor pătri din ce în ce mai largi ale populației, care au devenit astfel virtuale consumatoare ale serviciilor oferite de atelierele fotografice. În timp, cererea a crescut foarte mult, punând presiune asupra atelierelor fotografice, care au fost nevoite să-și sporească treptat personalul, atât ca număr cât și ca specializare.

MIHAELA GOMAN, *Din activitatea lui Constantin Daicoviciu la Institutul de Studii Clasice al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj (I)*

Una dintre instituțiile importante ale Universității Daciei Superioare din Cluj în jurul căreia s-a desfășurat o activitate didactică și științifică laborioasă a fost Institutul de Arheologie și Numismatică înființat încă în anul 1919, odată cu citadela universitară. În anul 1932 a apărut primul volum al *Anuarului* Institutului de Studii Clasice (A.I.S.C.) din Cluj. Din *Cuvânt înainte* al acestui prim volum aflăm date importante despre cum a luat ființă Institutul. Acesta se va numi Institut de Studii Clasice până în anul 1949, când va lua ființă Institutul de Istorie din Cluj, care după anul 1970 devine Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj. Toate trei au fost conduse, până în 1973, de Constantin Daicoviciu, ca director. Timp de mai mulți ani Constantin Daicoviciu a fost și secretar, membru al colegiului de conducere și apoi director al Institutului de Studii Clasice al Universității din Cluj, așa cum rezultă din paginile documentelor din arhiva Institutului păstrate în fondul Comisiunii Monumentelor Istorice – Secțiunea pentru Transilvania (C.M.I.T.). Date importante despre activitatea și colecțiile Institutului de Studii Clasice ne oferă Mihail Macrea într-un studiu al său de referință. Aflăm astfel date despre: istoricul Institutului, conducerea acestuia, principalele cercetări și publicații, bibliotecă (cuprindea peste 20000 de volume și reviste) și respectiv Muzeul de Antichități (secția preistorică, secția dacă, colecția egipteană, secția romană, colecția romană de obiecte și monumente mai mici, lapidariul roman, tegulariul roman, secția năvălirilor barbare, secția numismatică, secția medievală și modernă, colecții mai mici).

ANTONIO FAUR, *Problematika salvării evreilor din Transilvania de Nord și Ungaria (1944). Percepții istoriografice (1944-1946)*

Reconstituirea modalităților de consemnare și interpretare a acțiunilor de salvare, de la moarte sigură, a mii de evrei din Transilvania de Nord și Ungaria, prin trecerea lor clandestină peste frontiera vremelnică dintre Ungaria și România, constituie *un aspect istoriografic de o semnificație evidentă*, pentru că acesta demonstrează faptul că au existat oameni care s-au opus tăvălugului nazist al aplicării așa-zisei „soluții finale” în cazul evreilor europeni. De precizat însă că investigațiile științifice - sub acest raport - se află într-o fază inițială, deoarece au fost reliefate, până acum doar informațiile existente în literatura memorialistică a problemei, adăugându-i-se abia în ultimii trei ani rezultatele unor cercetări arhivistice, care s-au concretizat printr-o publicare de documente inedite.

OVIDIU PASCU, *Aparate de fotografiat din colecția Muzeului Țării Crișurilor: Smena*

Produse inițial de fabrica LOMO, Leningradskoye Optiko Mekanicheskoye Obedinenie, micile aparate destinate amatorilor, au fost botezate *Smena*, în traducere „Noua Generație”, au fost produse începând din 1958 și de uzinele MMZ din Misk. Ele erau cele mai răspândite aparate din blocul socialist datorită, pe de o parte, simplității lor, iar pe de altă parte și prețului relativ mic. Majoritatea fotografiilor din România, amatori sau profesioniști, și-au început cariera fotografică cu modele din gama Smena.

Gabriel MOISA, *Cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu și muzeele de istorie în România anilor '80*

În penultimul deceniu al secolului trecut cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu a atins cote foarte înalte. Cei mai mulți specialiști sunt de părere că debutul

acestui trebuie căutat în vizita efectuată de Nicolae Ceaușescu în China și Coreea de Nord, între 1-24 iunie 1971, vizită care l-ar fi marcat profund pe Ceaușescu. Alții însă stabilesc declanșarea fenomenului mai devreme, imediat după 1968, doar că lumea a fost mai atentă atunci la momentul august 1968 și mai puțin la prezența unor germeni ai cultului personalității. Trebuie spus foarte deschis faptul că acest cult al personalității nu a fost opera lui Nicolae Ceaușescu, ci mai degrabă a unui „front” format din activiști, artiști, literați și ziariști care au intuit foloasele slăvirii liderului de la București exprimate în câștiguri pecuniare, poziții sociale, posibilitatea de a pleca peste hotare etc. Lipsit de o educație solidă, lui Nicolae Ceaușescu i-a plăcut acest spectacol, ba chiar a și plusat adeseori. Într-un timp foarte scurt a fost pusă la punct o adevărată mașină de propagandă care a generat un cult al personalității de-a dreptul șocant pentru lumea liberă. Atât la nivel individual, cât și numeroase instituții au fost angrenate în acest tablou „cultural”. Între instituțiile angajate plenar și din ce în ce mai mult de la un an la altul în această direcție s-au aflat și muzeele din România, care au fost agresate continuu din aceste punct de vedere. Răspunzând ideologiei vremii, acestea erau nevoite să-și adapteze viața muzeală la toate nuanțele regimului politic. Din păcate, de prea multe ori în muzeele României comuniste, istoria, așa cum era ea transmisă publicului prin intermediul expozițiilor permanente sau temporare, era falsificată. Publicul avea în față o istorie teleologică în care trecutul era desenat și redesenat prin prisma comandamentului politic aflat în actualitate. Fenomenul este prezent încă de la sfârșitul anilor '40, odată cu preluarea puterii de comuniști, când regimul democrat-popular a acționat și în acest sens pentru punerea pe „baze democratice” a vieții muzeografice românești, urmând un curs ascendent, apogeul fiind atins spre mijlocul anilor '80.

Ion ZAINEA, *Aspecte din activitatea cenzurii comuniste: controlul producției de carte social-politică. tendințe și fenomene semnalate în cursul anului 1972*

Cenzura a lucrărilor cu conținut social și politic a fost făcut în cadrul Serviciului Ideologia de la Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri. Pentru structura lor sau deoarece erau considerate "nepotrivite" ca orientare, o serie de materiale, fie au fost eliminate în totalitate fie au fost supuse unor modificări substanțiale. Unii sunt acuzați pentru nu fac o "analiză critică". Ca urmare a semnalărilor lectorilor, editurile au amânat numai în anul 1972 publicarea a 70 de articole, recenzii, referate de lectură, studii din volume. O parte din acestea au primit „BT” după refaceri substanțiale, dar într-o serie de cazuri s-a renunțat definitiv la publicarea lor.